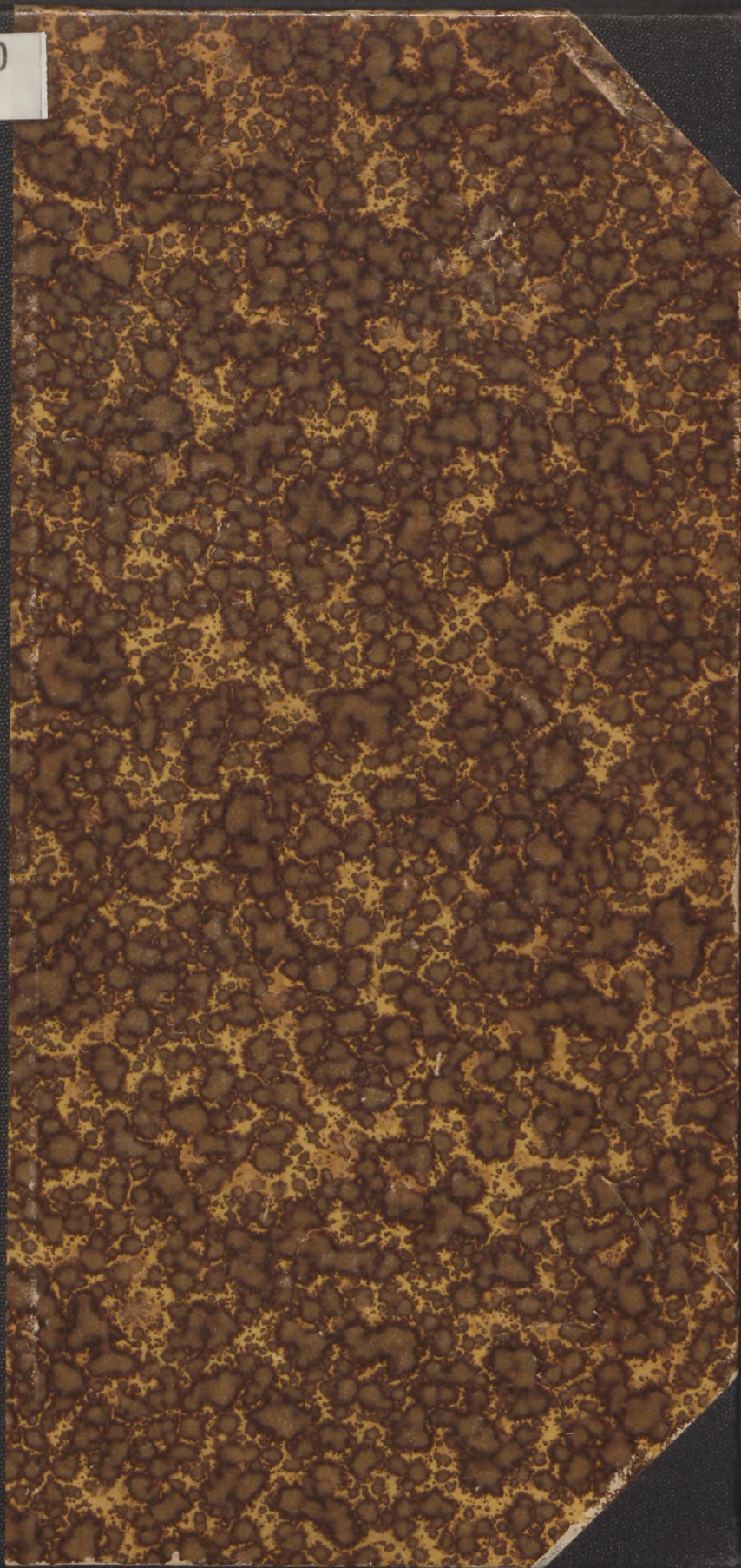
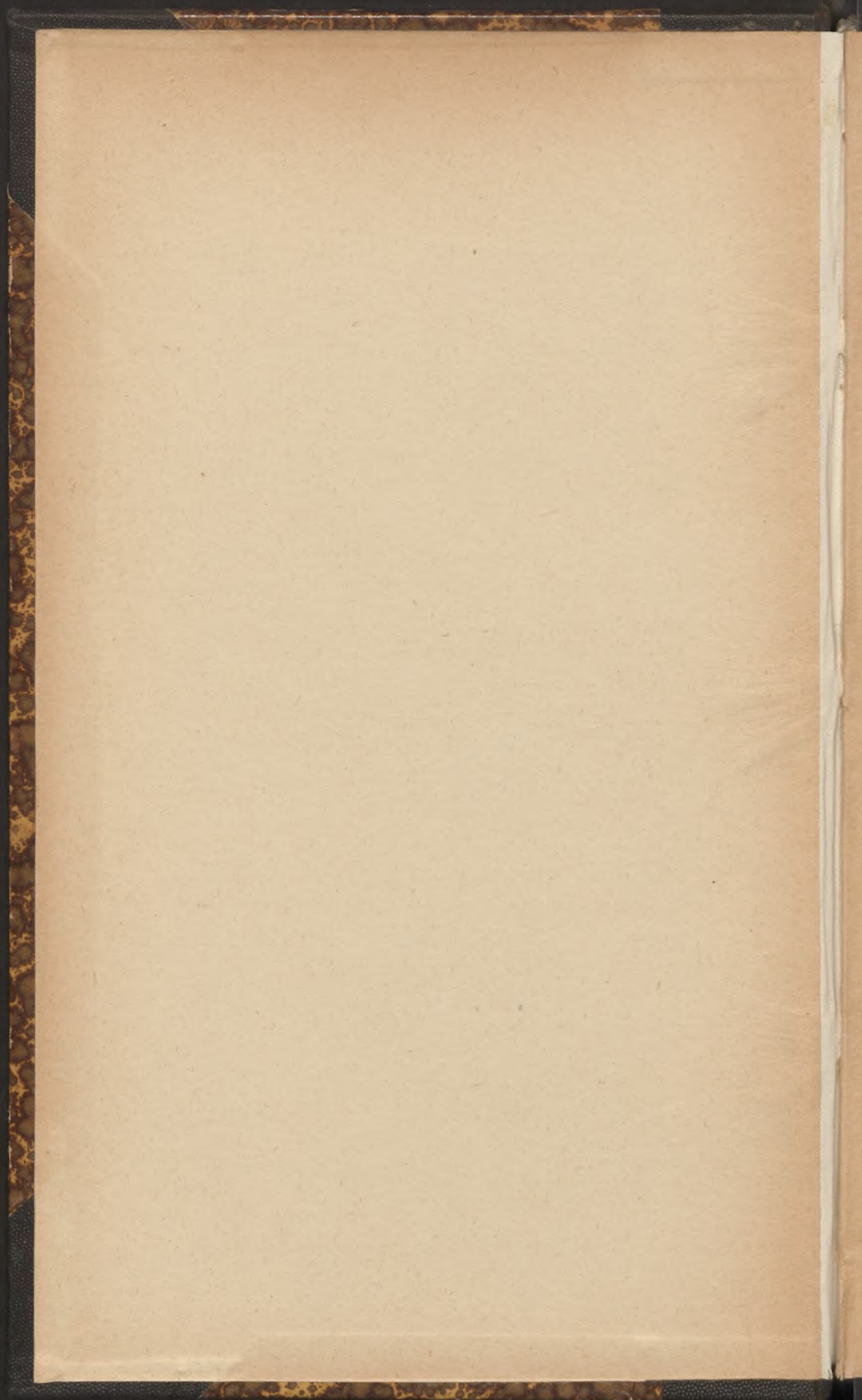
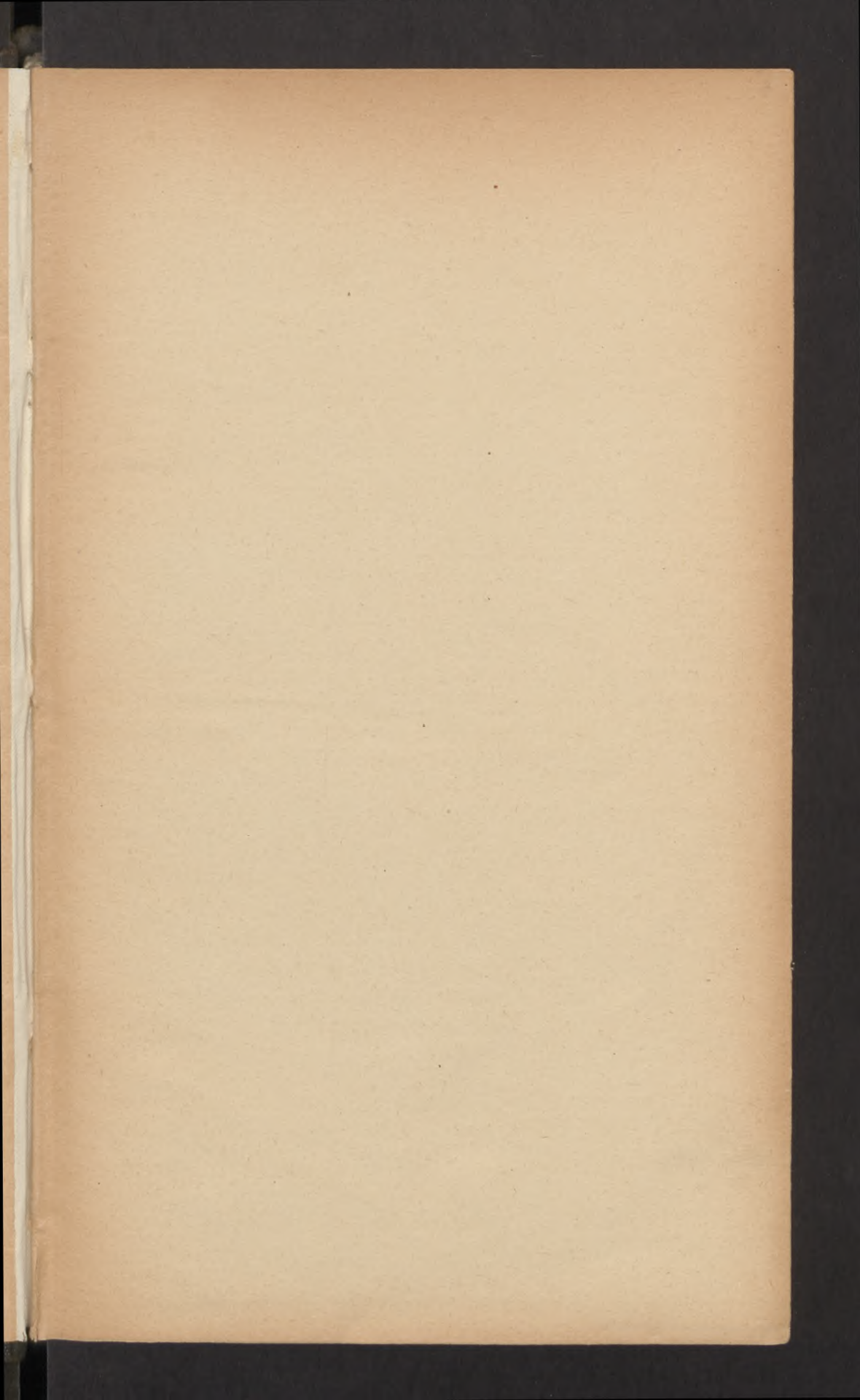

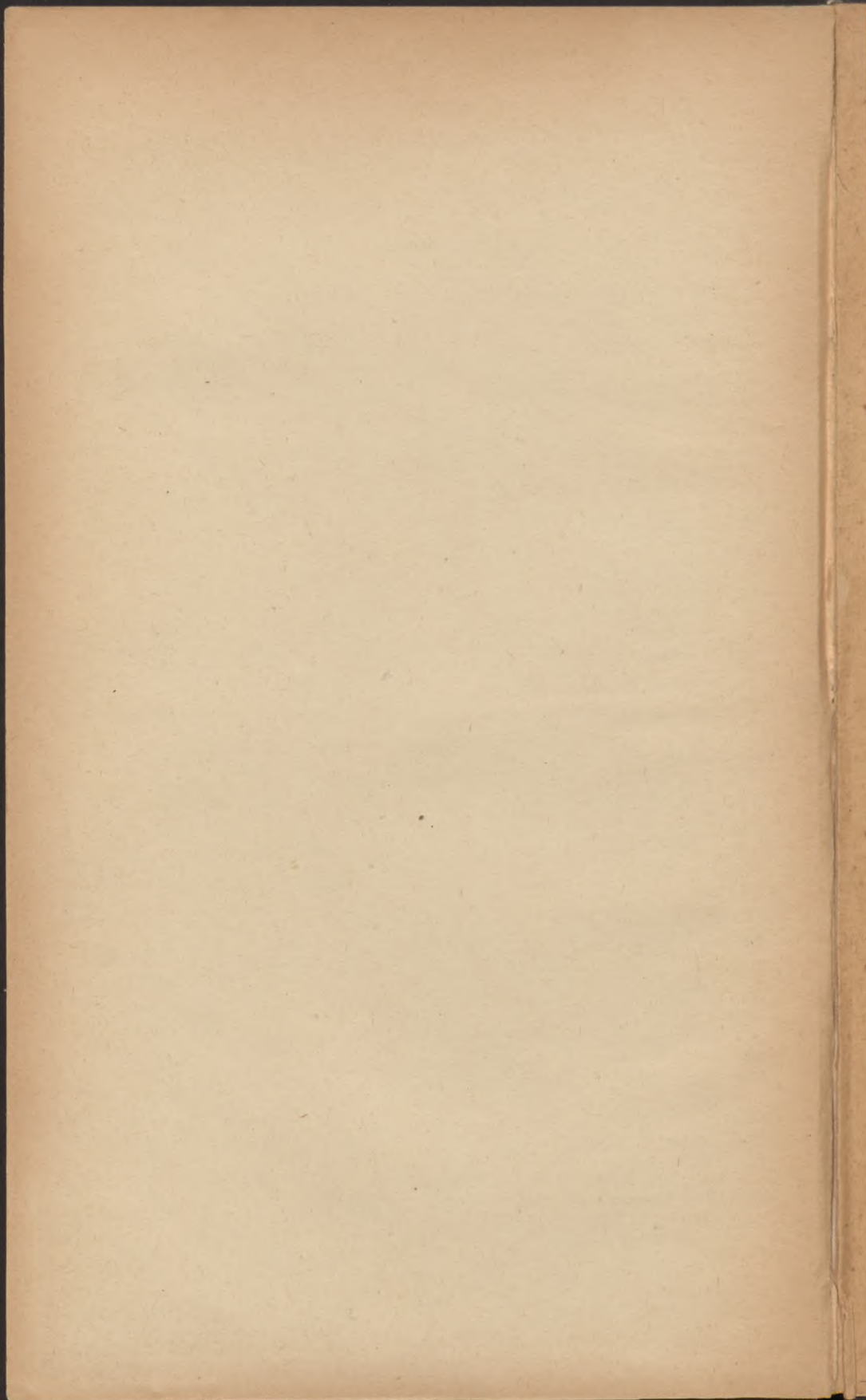
627.630

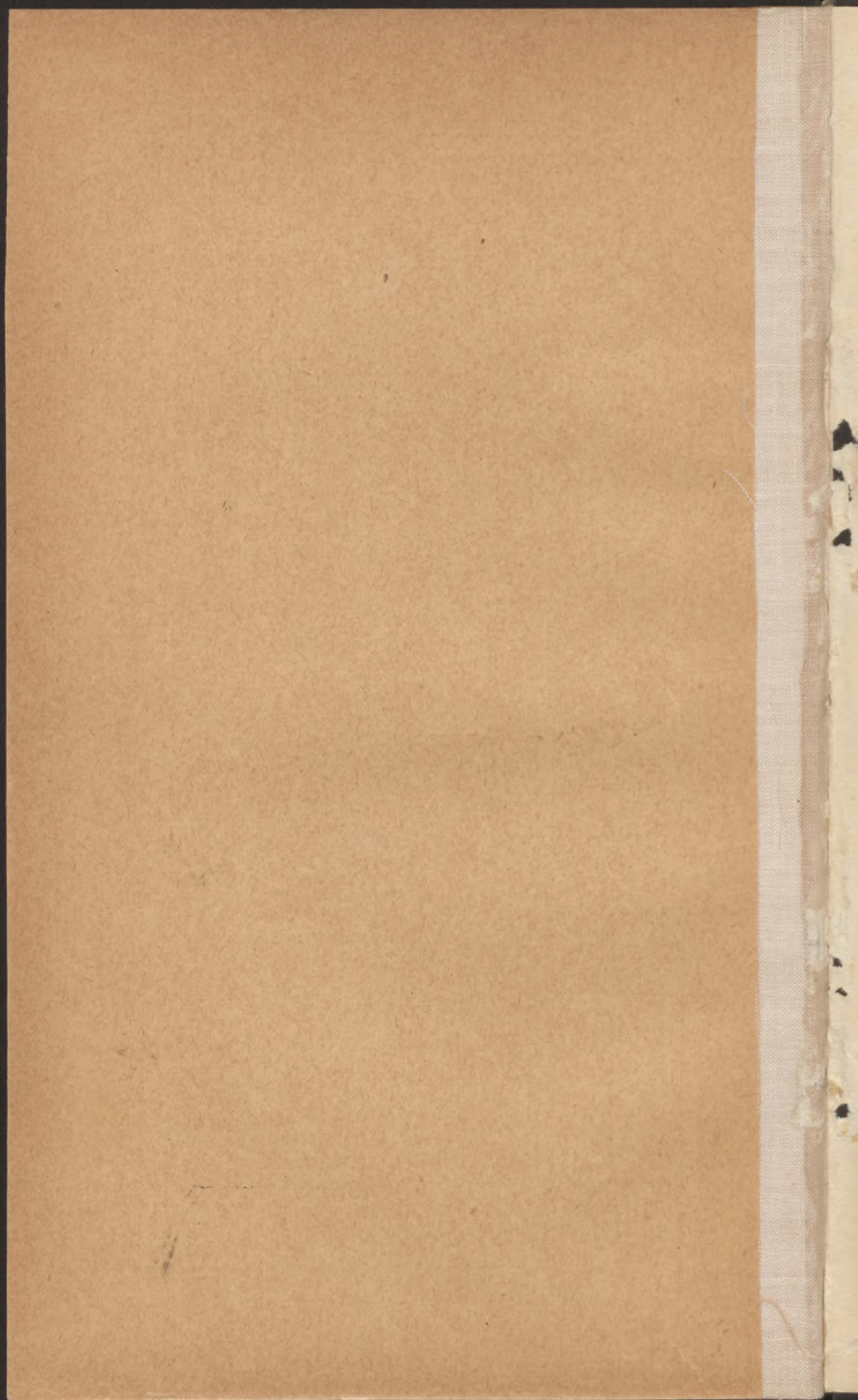
DR. BARANYAY JÓZSEF

A CSALLÓKÖZI
ARANYMOSÁS.

63.

ÁRA 1 KORONA.

A CSALLÓKÖZI ARANYMOSÁS.

Δ   IRTA: Δ
DR. BARANYAY JÓZSEF

KÖMÁROM   ≡
A SZERZŐ KIADÁSA

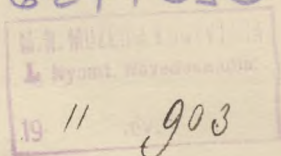
~~Heheli.~~
~~182~~

Különlenyomat
a Komáromi Lapok 1911. évfolyamából.

Az adatok felhasználását csak a forrás
megjelölésével engedí meg a szerző.

627. 630

Komárom
Nyomatott Spitzer Sándor könyvnyomdájában
1911

A csallóközi aranymosás.

**Dr. Baranyay József a közel jövőben a
következő történelmi munkáit adja ki:**

Komáromvármegye elpusztult, eltűnt köz-
ségeinek és pusztáinak története.

*

Fejedelmjárás Komárommegyében.
(Fejedelmek, uralkodók, követek stb. tartózkodása Komárom vármegyében.)

*

Komáromvármegye régi vizrajza.

*

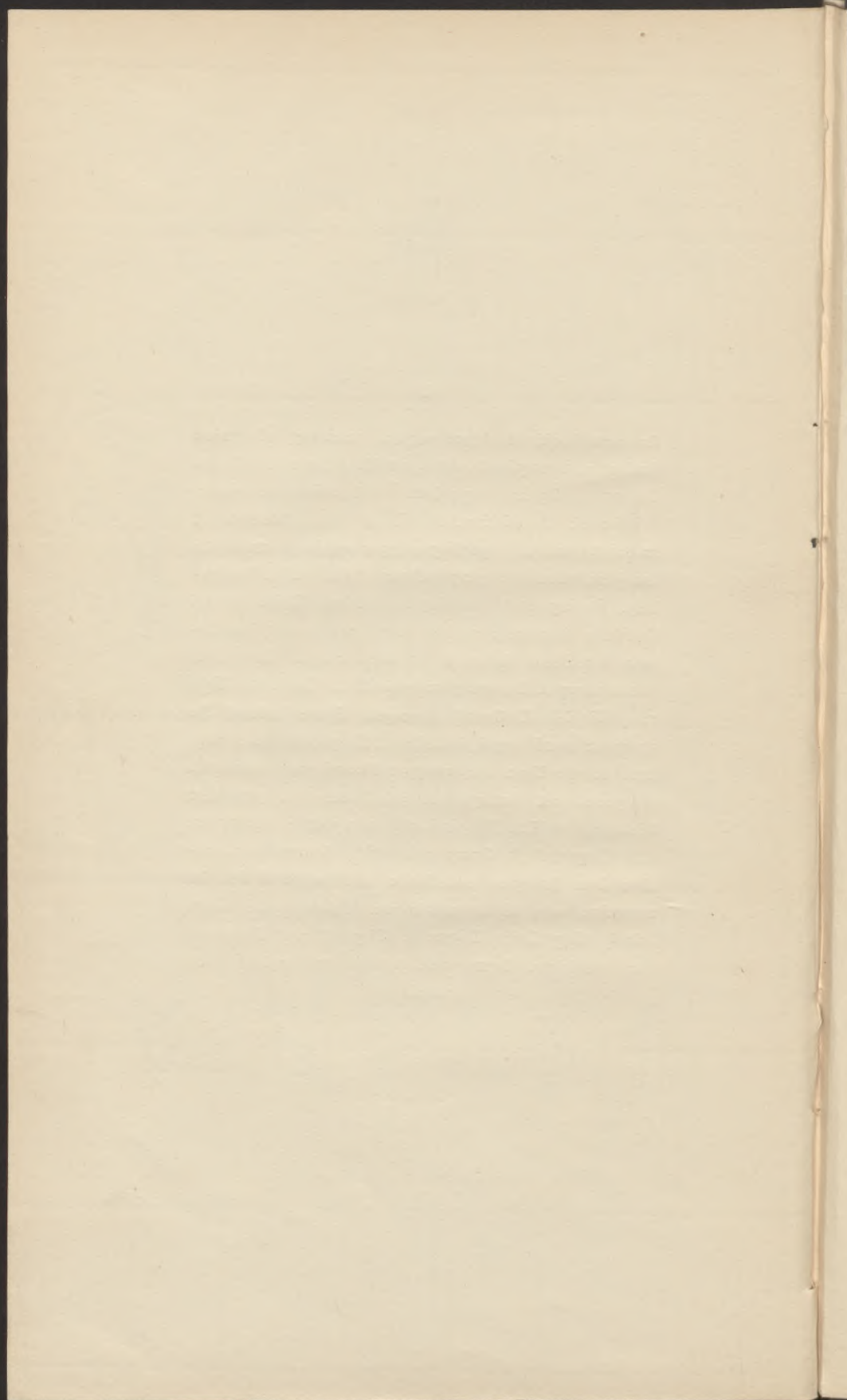
Sajtó alatt:

A régi Csallóköz. (Csallóköz történetéhez.)

I.

Az aranyborjú. A félvad népek. Az arany felfedezése. Kalifornia. Aranyászok. Aranymosók. Aranymosás Csallóközben. A rómaiak, a quádok. Őseink, mint aranymosók. A kóborlók. A vándorcigányok. A vizek tisztelete. A szabadság tudata. A pogány magyar vallás. A csallóközi aranyász, mint a pogány kultusz utolsó üzője. Pogányhely. Pogánysziget. Bálványviz. Berkek. Erdők. A régi Csallóköz. A szerencsevadász és az aranyász. Veszedelemek. A nádasok útvesztői és farkascordái. Ravaszlik. Boszorkányper. Az aranyász lelkivilága. Csallóközi Ripp van Winklék. Elátkozott hercegek. Gyere holnap! Az aranyász meséi, regéi. A tündérlak Magyarhonban. Aranykert. Tündér Ilona. Az aranypor. Ilka szigete. Macska rév. Mogyorósi rét. Aranypatkó. »Csallóköz.« Az aranykor felcsillanó emléke. Mátyás király aranykertje. Aranykert dülő Tany mellett. Aranyosi legenda. Közmondások, szólásmódok. Aranyász mondókák. A könnyelmű élet. Az aranyász, meg az aranybányász. Az Árpádok. Róbert Károly. Nagy Lajos, Zsigmond, Mátyás király. Zsigmond tatai rendelete. Csempészek. A vármegyei gyűlés és az aranyászok.

Előszó.

Köszöntöm az olvasókat!

Egy régi, kivesző félben levő csallóközi foglalkozásról, az aranymosásról összegyűjtöttem azt, ami még összegyűjthető, s közrebocsájtom e könyvemben, hogy fennmaradjon valami emléke ennek a hajdan elég jelentékeny foglalkozásnak, amelynek utolsó nyomait is siet eltörölni a meggyorsított léptekben haladó kor. Ha jól tudom, még eddig nem jelent meg e foglalkozásról önálló munka.

Tíz évvel ezelőtt kétszer ennyi adatot lehetett volna megmenteni a csallóközi aranymosás multjáról, történetéről. Tíz évvel később pedig csak elmosódott nyomokra bukkan majd a kutató, sietek tehát megmenteni mindazt a csallóközi aranyászokról, amit még meghagyott róluk a rohanó idő. Talán nem végeztem meddő munkát ezzel, mert ha kevesen is, de még mindig vannak, akiket érdekel ez a régi kenyérkereseti mód!

Itt mondok köszönetet azoknak, akik

adatokat voltak szivesek rendelkezésemre bocsájtani és pedig Alapi Gyula dr. vármegyei levéltáros Komárom, Czike János ref. lelkész Tany, Czirfusz Imre jegyző Kolozsnéma, Czirók János ref. lelkész Aranyos, Décsy Ignác jegyző Komáromfűss, Fülöp Zsigmond lapszerkesztő Komárom, Huber János tanító Nemesócsa, Kiss Gyula dr. ügyvéd Komárom, Konkoly Thege Balázs dr. ügyvéd Komárom, Lakatos Károly isk.-igazgató Komárom, Pázmány Dániel vármegyei levéltáros Szentes, Pongrácz József ref. teológiai tanár Pápa, Reininger László Somorja, Sikabonyi Antal könyvtártisztviselő Budapest, Nemzeti Muzeum, Szendrey Imre tanító Komárom, Szijj Sámuel ref. lelkész Szap, Takáts Sándor nyug. tanító Komárom, ifj. Tárnok Gyula Komárom.

Fogadják még egyszer nagy köszönetemet.

Komárom, 1911. pünkösddvasárnap.

Dr. Baranyay József.

Arany! Mennyi vér, mennyi köny hullott már ezért a csillogó nemes fémért! Birni az aranyat, a kincset, ez volt a vágya mindig az embereknek. Véres háborukat vívtak érte, mert hisz, akié az arany, a kincs, a pénz, a vagyon, azé a hatalom! Az arany csengésére igen sok-sok ajtó megnyílik. Az ékszer, az arany, a hiúság, a ragyogni vágyás de sokat vitt már a bűn lejtőjére, s aztán a romlásba, a bukásba.

Az aranyborju imádása, az arany kultusza nem sokkal fiatalabb az emberiségnél. Mózes hiába törte porrá az aranybálványt, az arany ördöge kísértett mindig és kísért ma is.

A csillogó fém hamar felkeltette az ember figyelmét, megnyerte tetszését és igyekezett minél többet megszerezni belőle, mert hiszen az arany, a pénz a hatalom előfeltétele volt mindig.

Először bizonyára nem a hatalom utáni vágy volt a fő motívum az arany megszerzésére.

Amikor az emberiség gyermekkorát élte, lekötötték a figyelmét a fényes csecsebecs-szerű dolgok. A fél vad népek vagyont érő dolgokat cserélnek el ma is holmi csillogó, értéktelen

gyöngyökért. A csillogó arany is ennek köszönhetette a felfedezését. S talán joggal elmondhatjuk, hogy a folyamok fővényében elszórt arany-szemcsék siettették az ember figyelmét felhívni az aranyra. Az apró szemek csillogtak, fénylettek s az alacsony kulturájú ember már vágyat érzett a megszerzésükre.

Aztán mikor mindezekhez hozzájárult annak tudata, hogy az arany a földi jólét, a hatalomnak mintegy alapja, kétszeresen igyekezett minél több aranyat szerezni, azon volt, hogy a fővényben elszórt arany se menjen veszendőbe.

Eszközök megkonstruálásán töri a fejét és évezredek mulnak el, amíg a legkezdetlegesebb aranymosó eszköztől a Kaliforniában használt modern mosóeszközig eljutunk.

És lassankint új foglalkozás nyílik meg a folyammenti lakosok számára, az arany-mosás. Megalakul egy új foglalkozási osztály, az aranyászok osztálya.

Aranyat mosni, aranyászni jelenti azt a foglalkozást, amely iszapolás útján a folyamok fővényéből kiválasztja, kimossa az aranyszemeket. Ezt a foglalkozást űzőket nevezték és nevezik ma is Csallóközben aranyászoknak, arany-mosóknak.

Hazánkban már az ősidőkben mostak aranyat, Csallóközben a rómaiak idejében a quádok űzték leginkább ezt a mesterséget. Ugy, hogy midőn őseink elfoglalták Csallóközt, itt

már eléggé kifejlődött aranymosó mesterséget találtak, amelyet könnyű szerrel eltanulhattak a bentlakóktól.

Hogy őseink szívesen ráadták fejüket az aranymosásra, azt olthatatlan kincsszomjukon kívül több körülmény elősegítette.

Őseink, mint nomádnép, nem szívesen telepedtek le, kapva-kaptak tehát az ugynevezett nem helyhez kötött vándorló foglalkozáson. És ilyen foglalkozás volt az aranymosás is. Az aranymosó nem kötheti helyhez a foglalkozását. Már az idő alatt is hosszú partvidéket kell neki beköborolni, míg megfelelő zátonyhoz, kavicsoshoz jut, ahol érdemes felütni a sátorfáját és aranymosó padját. De az a zátony se adja örökké az arany szemeket, kimerül. Tovább kell vándorolni.

Aztán űzi, hajtja az aranyászt a reménység. Sokat sehol sem talál, tehát van ok reá, hogy a »földiekkel játszó csalfa vak remény« mindig más és más partot, zátonyt kerestessen fel vele. Hátha ott több lesz, hátha ott gazdag ember lesz belőled, ezt súgja fülébe a tekervényes lagunáknak vízbehajló fűzfaága, a suttogó nádas, a habok monoton locsogása. Minden, minden. És ez zátonyról-zátonyra, partról partra űzi az aranyat, a kincset, a boldogságot kereső aranyászt.

A csallókői aranyász felment sokszor

Ausztriába, vagy a Duna mellékfolyóin a Kárpátokba, sokszor le a Dunán egész délre.

Ennek az aranymosó foglalkozásnak ez a kóborló tulajdonsága volt a fővonzó erő, amely őseink közül többen rákapatott erre a mesterségre, mint ahogy a vándorcigány se vetette meg ezt a kenyérkereseti módot, valami csekélyt kereshetett, de ami fő, természetévé vált rossz szokását, a kóborlást csak korlátozni kellett a folyamok mente szerint, de megszüntetni nem.

Őseink közül nem egy adta a fejét erre a mesterségre, mert a halász és a pásztor élet sok-sok mellékkörülményét, mozzanatát megtalálta abban, a magányosságot, a szabadság és a függetlenség érzetét, nem parancsolt neki senki.

Ha pogány volt még, vonzotta a víz iránti tisztelete, áldozhatott pogány istenének, vizet, berket talált eleget.

Nem túlozunk akkor, midőn azt mondjuk, hogy az aranymosók, különösen a csallóközi aranyászok azok közé tartoztak, akik legtovább megőrizték a pogány magyar vallást, legtovább tudtak dacolni a terjedő kereszténységgel.

Csallóköz századokkal ezelőtt át és át volt szeldesve vizerekkel, sűrű erdők borították, ebben az útvesztőben a csallóközi halász, a csallóközi aranyász meghuzhatta magát több századon át pogány kultuszával együtt.

Mindezt eléggé bizonyítja a Pogányhely nevű dűlő Gúta, Szimő és Naszvad körül, a Pogánysziget, s a Bálványvíz nevű határrészek a bőszi határban. (Baranyay József dr. Jegyzetek a régi Csallóközről I—X közlemény. Megjelent a Komáromi Ujság 1907—8 évfolyamában.)
Vannak, akik az aranyászatot olyan dologként körülöklnek tartják, s afféle s típusnak, mint a Hermann Ottó által olyan megkapóan leírt »szerencsehalász« (A magyar Halászat könyve 534—536). De akik ezt állítják, túloznak!

A csallóközi aranyásznak és a fentemlített szerencsehalásznak csak egy közös vonása van, s ez az, hogy mindketten várják a szerencsét, erősen reménykednek, de míg a szerencsehalász egyszerűen kiveti a hálóját, vagy a horgát, aztán a parton vagy a tütájon várja tétlenül a jó szerencsét, addig az aranyász fáradtságos munka után jut ahhoz a pár szem aranyhoz. Egész nap, sokszor másodmagával meri a vizet a mosópadra. Aztán hányszor nincs eredmény!

E fáradtságos munka mellett sok veszélynek is ki volt téve a csallóközi aranyász pár századdal előbb, amikor még végtelen nádasok borították el Csallóközt. (Baranyay József dr. A régi Csallóköz. Kézirat.)

Aki ilyen végtelen nádasba, süppedő ingoványba beletévedt, az sokszor ott is veszett ebben az útvesztőben. De ezekhez járult az a

veszély is, hogy a réti és a nádi farkasok farkái nem egyszer csörtettek elő a sziszegő nád és zörrenő haraszt közül. Eléggé bizonyítja ezt egy Tanyon, 1627. febr. 23-án megejtett tanuvallo-más, amely szerint Decsi Gáspár tanyi pásztor egy boszorkány pörben kihallgattatván, azt vallja, hogy egy tehén eltévedt a csordától, pár nap mulva már csak a csontmaradványaira akadtak, felfalták a vadak. (Rómer F. Adatok a boszor-kánypörökhöz 329.)

Hogy Csallóközben milyen sok farkas tanyázott századokkal előbb, azt eléggé bizonyítja még ezenkívül az a sok »Ravaszlik« nevű dülő-név Csallóközben. Ravaszlik ugyanis a csalló-közi szójárásban farkasvermet jelent. Csaknem minden falu kénytelen volt ilyen ravasz (elrejtett, alattomos) lyukakkal védekezni a farkasok ellen.

Visszatérve az aranyászkra, az aranyász lelkivilága magányt szerető, mondhatnám ábrán-dozásra hajló, amely fellegrákokat épít, ha a mában csalódik, bizik a holnapban.

Ha este csüggedten bevégezte munkáját, a holnap reménysége öntött beléje új erőt. Mintha valami láthatatlan hang sugta volna neki, hogy gyere holnap, — holnap újra kezdhetsz, remélhetsz mindent.

Mindegyik holmi elátkozott, gazdag her-cegnek képzele magát, a bűvös varázslat kol-dussá tette, de ez a koldus állapot csak addig tart, amíg olyan zátonyhoz nem jut, ahol

sok-sok az arany. Hiszen kezében van a szerencséje. Ott van a lábai alatt a kincset tartalmazó homok. Csak ki tudná mind mosni. Övé lenne az egész falu határa.

Ezeknek az aranymosóknak, ezeknek a kincset kereső csallóközi Ripp van Winkléknek lelke aztán tele van reménnyel, ábránddal. Meséket, regéket gondol ki.

Sajnos, ezek közül az aranyász mesék közül csak egyet-kettőt ismerünk, minő az Aranykert regéje. A többit elfeledték. Az utókorra nem maradt belőle más semmi, mint néhány közmondás, szólásmód, amelyet nem is annyira az aranyászok használtak, hanem inkább őket gunyolták vele.

Pedig, mint a magyar halásznak megvan a maga mesevilága, népdala, ép úgy megvolt a csallóközi aranyásznak is mindez. De ez már mind feledésbe ment, mint ahogy pár év múlva már azt is kevesen fogják tudni, hogy mi is volt az az aranyász? A csallóközi aranyászok utolsó mohikánjai is kihalnak maholnap és legfeljebb egy-egy csallóközi hely, zátony, határ-rész neve őrzi majd az emléküket és egy szép mese, az Aranykert meséje.

Hadd mentsem meg tehát az emlékezésnek, ami még megmenthető!

A csallóközi aranyászok regéiről, s általában a csallóközi mesékre nézve így ír Hanusz

István »A Duna« című cikkében (Földr. Közlemények XVII. évf.):

Csallóköz: ez a tündérlak Magyarhónban; a Csalló-, Csiliz- és Szigetközhez fűződnek tündérregéink legnagyobb számmal, mint pl. az Ásvány falu regéje, melyet Tompa Mihály dolgozott föl. Az aranyhajú tündéreknak itt való járás-keléséről szóló mondák keletkezésére talán az nyújtott alkalmat, hogy a Duna fővényéből nem eredmény nélkül iszapolnak még ma is arany szemeket a Csallóközben . . .

És most térjünk át az Aranykertre. Aranykertnek nevezik Csallóközt a csallóközi aranyászok meséiben. Az aranyásznak emberektől elzárt foglalkozásában képzelete csapongott, fantáziált, s látva azt a sok-sok arany szemet a homokban, kereste, kutatta, hogy hogyan került az oda? Mit tudott ő szegény aranyat tartalmazó közeletről, amelyet az idő vasfoga mindig apróbb és apróbb darabokra porlaszt, s a víz lehozza a folyók partjaira. Ő ehhez nem értett. De hát magyarázatát akarta adni. Kigondolt ott a fűzések unalmasságában egy szép mesét. Megszületett agyában az Aranykert, az Ilka vagy a Jóká-szigete, a Macska-rév, a Mogyorósi rét, Tündér Ilona, az aranyhajú tündérek, a hajukból kihullott aranypor, a boldog kor, az emberi gonoszság, az aranypatkó és a Csallóköz. Ebből aztán megkonstruálta szépen az Aranykert gyönyörű meséjét, amely még most is él a csallóközi nép ajkán.

A mese röviden ez: Csallóköz azelőtt Aranykert volt, ebben az Aranykertben tündérek laktak. Tündér Ilona volt a királynéjuk. Örök tavasz virult itt, s aranygyümölcsök teremtek. Fényes vizipalotáikból rendszeren a Kis-dunán levő Jóka, régente Ilka szigetére rándultak ki, ahonnét a Macskaréven át a Mogyorósi rétre mentek mulatni. Ha a tündérek távoztak, útjukat megjelölte a hajukból kihullott aranypor, amelyből kiki annyit szedhetett, amennyit akart. Ez a fővénybe hullatott aranypor már összefüggésben van az aranymosással. A mese vége aztán az, hogy egyszer egy halandó öcs-mány módon viselkedett a tündérek asztalánál, erre a tündérek örökre eltűntek, mindössze egy aranypatkót hagytak hátra. A boldog kornak vége szakadt. Így lett az Aranykertből Csallóköz, amely valósággal megcsalta az embereket, akik a boldog kor reményében mentek oda.

E mesében az aranymosásra vonatkozó részekén kívül megcsillámlik a boldog aranykor emléke, amely minden nép regevilágában előfordul.

— Az Aranykert elnevezésre nézve a mondai alapon kívül részben történelmi alapot is lát Somogyi Ede (Magyar Lexikon Bpest 1879. I. k. 413), szerinte Csallóközben egykor, nevezetesen Mátyás idejében virágzó királyi gyümölcsösök és vadaskertek voltak, innét nevezték Aranykertnek.

Ellenben az Egyetemes Magyar Encyclopaedia (VII. k. 130, Bpest 1869.) még azt is írja Csallóközről: »Hajdan Mátyás királynak kedvenc mulatóhelye volt, hol pompás kerteket alkotott, innen még Aranykertnek is hivatik, meglehet azért, mert mellette a Dunából aranyat mosnak.«

Érdekes, hogy az Aranykert emlékét őrzi egy Aranykert nevű dűlő Csallóközben, amely fekszik a Tany és Füss közötti országút mellett, a kanális hidjához közel.

Aranyos csallóközi község nevéhez egy kedves aranyász legenda fűződik, amelyet Pázmány Dániel Csongrádmegye levéltárnoka gyűjtéséből közölök:

A legenda szerint egy dunabalparti molnárlegény Ácsra járt át egy leányhoz, és valahányszor a Dunán átcsonakázott, mindannyiszor egy rózsát tűzött kalapjához. Egy izben a szél kalapja mellől a rózsát kitepte, s az iszapba vágta. Visszajövéen a molnárlegény, a rózsát csónakja mellett megtalálta, s nagy öröme a rózsá aranyporral volt behintve. A helyet elnevezte »Aranyos«-nak, s már ekkor — azon a helyen megkezdődött az aranymosás.

Hasonlóan kedves dolgot énekelt meg Tompa Mihály az Ásvány falu regéjében.

Lássuk most a csallóközi aranyászokra vonatkozó közmondásokat.

Csak néhány közmondás, népies szólásmód

és egy mondóka maradt csak fenn a csallóközi aranymosók emlékeiből.

Egy ilyen közmondás, melyet a csallóközi nép használ, s a mely a letűnt aranyászó foglalkozás emlékét őrzi, így szól: »Kenyerész, mint az aranyász« azaz: kenyerén él, mint az aranyász. PásztoreMBERRE szokták mondani, akinek eledele leginkább a kenyér.

Aztán fentmaradt még a csallóközi aranyászokról egy mondás is, mely szerint:

»Sokat fárad a vadász,
Ritkán száraz a halász;
Mindig vizes az aranyász.«

Földes Béla ezt ilyen variációban közli:
(Felsőcsallóköz ármentesítésének története 7 l.)

Sokat fárad a vadász,
Mindig vizes a halász,
Rongyos az aranyász.

Használja még a csallóközi nép ezt a közmondást is: Ahány aranyász, annyi rongyász, és »Harminc aranyász, harminc halász és harminc vadász, kilencven koldus.«

Mindezekkel azt akarta a csallóközi nép kifejezésre juttatni, hogy az aranymosásból nem igen lehetett meggazdagodni, mert amelyik aranyásznak hű kísérője volt a szerencse, azt rendszeren könnyelmű étellel verte meg az Isten. Amit keresett, hamar elverte, elitta. »Sok pénzt kerestek, de azért mégis életteretlenek voltak« — mondja róluk az öregebb csallóközi.

A magyarnak veleszületett átkától, a hol-nappal nem törődéstől, bizony a jó csallóközi aranyász se volt mentes. Azzal vigasztalta magát, hogy megfáradott érte, meg hogy van ott még elég, ahonnét az való, majd mos még, ha kell.

Mondanunk se kell, hogy az aranyász könnyebben, kevesebb fáradsággal jut az aranyhoz, mint az aranybányász. Az utóbbinak ugyanis az aranyat tartalmazó ércet ki kell fejtenie a bánya mélyéből, azt felszállítani, gépekkel összezuzni, s a zuzadékot vízzel mosni, hogy az idegen anyag elváljon az aranytól. Az aranymosó csak az utolsó aktust végzi el, a vízzel való mosogatást, a többit elvégzi a természet. Az aranyat tartalmazó sziklát ledönti az idők mindent megemésztő vasfoga, az időjárás hirtelen változása, az esők, havazások mind kisebb darabokra porlasztják azt, végre fővény alakjában lehordja a víz az alsóbb helyekre, s ott a folyamok medrében, partjain lerakodik. Ezek az árvízi aranytelepek, amelyek alkalmat szolgáltatnak az aranymosásra. (Egy. M. Encyel. III. 703.)

Az aranyász által termelt aranyat mosott aranynak nevezik, megkülönböztetésül a bányászott aranytól.

Az arany por alakjában hazánk folyóvizeinek, homok, kavics, iszap lerakásaiban bőven előfordult a régi időkben is és már a

rómaiak idejében a quádok is mostak aranyat, amint már előbb bővebben megírtuk.

Első királyaink minden aranyat és ezüstöt tartalmazó jószágot, hogy a pénzhiányt pótolják, minden ellenszolgáltatás nélkül lefoglaltak. Ez időtájt Csallóközben és másutt is aranyat csak a király mosathatott.

Róbert Károly már enged e merevségből, az 1327-diki oklevelében megengedi, hogy az aranyat és ezüstöt tartalmazó jószágokat, ha a király csere útján megváltani nem akarja, a földbirtokosok megtarthatják, sőt a királyi jövedelem egyharmada is az övéké. Nagy Lajos 1351. 13. t. c.-ben még inkább kiterjeszti a birtokosok jogait. Zsigmond alatt az aranyat tartalmazó jószágokat elcsereélni csak akkor lehetett a királynak, ha a földesur beleegyezett; a termelt aranyat, ha saját maga nem használta fel, a királynak kellett eladnia.

Mátyás király mindezeket a kedvezményeket megszorítja, az 1486. 49. t. c.-kel a régi állapotokat állította vissza. Az arany és az ezüst monopóliumok lettek. A földbirtokosok a saját földjeiken is csak akkor termelhettek aranyat, ha ezen jogot a király nekik adományozta. Végre az 1523. 39. t. c. az arany, ezüst termelését bizonyos feltételek mellett szabadnak nyilvánította.

Érdemes följegyezni, hogy Zsigmond király éppen Komárom vármegyében tatai tartóz-

kodása alatt ad ki egy rendeletet, amely a csallóközi aranymosókat is közelebből érdekli. 1425. május 14-én ugyanis Zsigmond király eltiltja az idegeneket Magyarországon a nyers arany és ezüst vásárlásától. (Wenzel Tata fénykora 35 és Baranyay József Komárom vármegye fejedelmi vendégei. Kézirat).

Zsigmond királynak e tilalma eléggé érintette a csallóközi aranymosást; de Csallóköz közel fekvén a határhoz, a tilalmat bizonyosan kijátszották, s ha kellett, ki is csempészték az aranyat.

Az aranyászokra vonatkozólag nem egyszer hoztak rendszabályokat, rendeleteket. Egy ilyen érdekes rendeletet találunk Komárom vármegyének 1791-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvében, amely szerint: »Az aranyászok az aranyat és ezüstöt nem másoknak, hanem egyedül a cs. kir. Bányatisztségeknek adhatják el.«

Mindebből az következik, hogy a XVIII. ik század végén még sokan foglalkoztak Komárom vármegyében aranymosással, mert ha csak egy-néhány aranyász lézengett volna a vármegyében, feleslegesnek tartották volna, hogy a vármegyei közgyűlésen még külön rendelettel is szabályozzák őket.

II.

(Kincs a föld alatt. A szapiak elrejtett kincse. Aranykert. Aranyköz. Aranyos. Aranyosi földek. Aranysziget. Aranyász család. Aranyászdülő. Aranyázkő. Aranyos hegy. Aranyostelek elpusztult község. Aki sohasem csügged. A gyümölcsös és a vadaskertek pusztulása. Az aranymosás hanyatlík. Aki elparentálja az aranyászokat.)

1. *Phragmites communis* Pers.
 2. *Phragmites communis* Pers.
 3. *Phragmites communis* Pers.
 4. *Phragmites communis* Pers.
 5. *Phragmites communis* Pers.

Nem kell azt hinni, hogy csak a mai folyóvizek mentén mostak aranyat Csallóközben. Ahol most gőzeke hasogatja mélyen a földet, ott valamikor száz és száz kisebb nagyobb ér, patak folydogált. (Baranyay József dr. Jegyzetek a régi Csallóközről, I—X. közlemény.) Tekintettel, hogy ezek mind az aranyban gazdag iszapot lerakó Dunának voltak a mellékágai, erei, ezek partjain is aranyat tartalmazott a fűvény. Így bizonyosan nemcsak a nagyobb ágak partjain mostak aranyat, hanem a kisebb erek mellett is felütötte tanyáját az aranyász. Vízet, eret, folyót talált ott bőven, amennyi csak kellett. (Baranyay József dr. Komárom-vármegye vizei az Árpád királyok idejében. Kézirat.)

Igy aztán megesik, hogy gödör, árokásás közben arany szemekben gazdag homokot találunk Csallóközben, amint például Komáromban 1909. évben, midőn a főgyűjtő csatornát ásták, az Anglia sétatéren több méter mélyen aranyban gazdag folyamhordta homokra bukkantak nagyobb mennyiségben, amelyből a komáromi

múzeumban is helyezett el Weszelovszky János komáromi kir. járásbíró, múzeumőr.

A győrmegyei Szap község legelője is valamikor szintén vízmeder és part volt. A gyepek alatt elterülő homokban — a szapiak szerint — annyi az arany, hogy azon az egész község határát meg lehetne venni.

Hogy Csallóközben milyen elterjedt foglalkozás volt az aranymosás, eléggé bizonyítja több csallóközi helynév, családnév, amelyeknek az eredetét az aranymosásra lehet visszavezetni. Lássunk ezek közül néhányat:

I. *Aranykert*. Csallóköz régi neve az aranyászok regéiben. E regékben említett s a tündérek hajából a Duna tövényébe hullott aranypor és az aranymosás között meg van a világos összefüggés, amint az előbbi közleményben kimutattam.

Itt említem meg, hogy némelyek szerint nem az egész Csallóközt, hanem csak Komáromot nevezték Aranykertnek, Csallóközt pedig Aranyköznek. Legalább a komáromi ipari és közgazdasági kiállításról 1891-ben kiadott: Utmutató Komárom vármegye és város rövid ismertetésével című munka a 28. lapján így ír:

»A zátonyos helyeken még manap is gyakorolt aranymosás miatt nevezték el Komáromot Aranykertnek, ép úgy, mint az egész Csallóközt Aranyköznek.«

Mindebből különösen az a fontos, hogy 1891-ben még üzték Komáromban az aranymosást.

Felemlítésre méltó, hogy Apáczaszakállas község egy részét ma is Aranykertnek hívja a nép. (Szabó S. Zsigmond bajkai lelkész szives közlése.)

II. *Aranykert dűlő.* Fekszik Tany és Füss között. Megmaradt emléke az aranyászkok regevilágának. Lásd bővebben az előző közleményben.

III. *Aranyos község.* Aranyos, csallóközi község neve is emlékeztet a csallóközi aranymosásra. Mert, amint az erdélyi ember Aranyosnak azért nevezi az Aranyos folyót, mert iszapjából aranyat mosnak, s a régi római is azért nevezte Auratusnak (Földr. Közl. X.), s amint az afrikai néger az Aranypartot azért nevezi úgy, mert fővénye bővelkedik az aranyban, (Burton and Cameron To the Gold Coast for gold. London 1883.), e csallóközi községet is a közelében divó aranymosásról nevezték Aranyosnak, az bizonyos. Régi okiratok már ezen a néven említik Aranyost, így 1327-ben Róbert Károly is e néven adja e falut, amely akkor két részből állott, elsőszülött fiának, Lászlónak jegyajándékképpen (Somogyi Ede: M. Lexicon I.)

Hogy Aranyos, csallóközi község, tényleg az aranyban gazdag fővénye után kapta nevét,

az abból tűnik ki leginkább, hogy 1075-ben Aranyost Aureus Locus néven említik az okiratok.

Előfordul még Aranyos Aureus Locus néven 1094-ben, 1124-ben is. (Fejér I. 147: II. 78.)

Fényes is így emlékezik meg Aranyosról (Komárom vm. 96):

»Aranyos nevét hihetőleg onnét vette, hogy valamint hajdan, úgy most is sok aranyat rak le az iszap a Duna zátonyain, mit az aranyászok kimosván, Győrbe szoktak beváltás végett elvinni.«

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a mostani Aranyos csak névleg a régi Aranyos; mert tényleg a régi Aranyost már régen elpusztították a Duna nyaldosó hullámai, s a régi Aranyosnak lakói a mostani Aranyos helyére telepedtek le. A régi Aranyos tehát már csak névleg él, de tényleg nem létezik. (Baranyay József dr. Komáromvármegye eltűnt, elpusztult községei Kézirat.)

Aranyos neve előfordul Aranyas változatban is. (Csánki Magy. o. tört. földrajza III.) Negyedik Bélának Komáromot tárgyaló 1268-iki nagy diplomájában így említik: Oronos. (Ipolyi Uj M. Muzeum 1858. I. 494.)

Aranyos község nevét ifj. Réső Ensel Sándor is szerencsésen magyarázza (A helynevek magyarázója I. f. 64), amidőn az aranymosással hozza kapcsolatba. Ez mindenesetre szerencsés magyarázat tőle, aki Apácaszakállas

nevét úgy magyarázza, hogy e falut apácák birták és mivel egyiknek szakállas volt az ábrázata, hát innen lett a falu neve Apácaszakállas. Vagy amint Tata nevét magyarázza, hogy Szent István csecsemő korában arra vitetvén, ott gagyogta ki először e szót, hogy »tata«, s ebből lett volna Tata.

Természetesen az aranymosással össze függésben vannak mindazok a helynevek, amelyek Aranyos község nevéből származnak, mint például Alsóaranyos, Felsőaranyos, vagy egyszerűen csak Felaranyos

IV. *Aranyostelekek.* Az aranyosi határban feküdt. Neve kétségkívül az aranymosásból származik. A törökök midőn elpusztították, lakosai a mai Aranyosra menekültek és ott települtek le. (Baranyay József dr. Komáromvármegye elpusztult, eltűnt községei. Kézirat.)

V. *Aranyos és Aranyas családok* neve és az aranymosás közötti összefüggés nem minden alap nélküli. Nagy Iván (Magyarország családai) említi az Aranyos, Illéssy János dr. pedig (Az 1754–55 évi országos nemesi összeírás) az Aranyas nevű családot.

VI *Aranyossy család* neve annyiban függ össze a csallóközi aranymosással, hogy Aranyos község nevéből származik, amely nevét az aranymosásnak köszönheti.

VI. *Aranyosdomb.* 1269-ben említene egy Aranyos nevű halmot Csallóközben, amely ne-

vét bizonyára szintén az aranyfővénytől nyerte, — közelebbi helyét azonban nem tudjuk. (Oronhos mons in Challóköz. Fejér Cod. Dipl. IV. 3.490.)

VII. *Aranysziget*. A Vág folyó szigete volt Komáromnál az új vasuti híd fölött, amely nevét szintén az aranymosástól vette. Ma már nem sziget, mert egygyéolvadt régen a Vág balpartjával. Erre nézve Fényes Elek 1848-ban azt mondja: (A magyar birodalom I. k. Komáromvármegye 371.)

»A Duna egész hosszában, különösen Komárom körül, ahol Aranyos helysége és a komáromi Aranysziget éppen innen vette a régi időben a nevét, némelyek aranymosással foglalatoskodnak«.

VIII. *Aranyosi földek*. Hajdan a szapi határban egy dűlőt Aranyosi földeknek nevezett a nép azért, mert ott a szájhagyomány szerint falu volt, s ott nagyban űzték az aranymosást. Tulajdonképpen ez a falu volt a hajdani Szap, de a víz elmosta, s a lakosok a mai Szap helyére telepedtek le. Ez említett Aranyosi földéken később is, körülbelül 40—50 évvel ezelőtt még 10—15 sátra volt az aranyászoknak. (Sziij Sámuel szapi ref. lelkész szives közlése.)

A fentiekből különösen érdekes az említett aranyászsátor. Az aranyászok este nem mentek be a faluba fedél alá, hanem sátrak alatt töl-

tötték az éjet és ott huzzák meg magukat a rossz idő elől.

IX. *Aranyász család.* A régi csallóközi nyelvjárásban aranyat mosni annyit jelentett mint: aranyászni, aranyászní.

Aki aranyat mosott, az aranyász volt. Ma is úgy hívják őket. Manapság is vannak Csallóközben Aranyász nevű családok; minden esetre aranymosó foglalkozásuk után kapták ezt a nevet.

Némán, Csicsón ma is élnek ilyen nevű családok és feljegyzésre méltó, hogy többben üzik ezek közül a molnár mesterséget, ami azt bizonyítja, hogy a mikor az aranymosással felhagytak, nem tudtak megválni a vízi élettől, s molnár mesterségre adták fejüket. Az sem lehetetlen, hogy a molnársággal egyidőben üzték valamikor az aranymosást, például mikor nem volt örölni valójuk.

Az Aranyász családnak egyik ága nemesi rangra emelkedett. E nemesi ág azonban elszármazott Csallóközből. Az 1754—55 nemesi összeírásban Aranyász János már Szabolcsmegyében lakik. (Illéssy J. i m)

X. *Aranyászdűlő.* A csallóközi aranyászok emlékét őrzi az Aranyász nevű dűlő az Illésháza, pozsonymegyei csallóközi község, határában, amelyről Pozsonyvármegye monografiája (73 l.) így ír:

»Az Aranyász nevű dűlőn a Kis-Duna

mellett, amelyen a községnek hajdan révje volt, azelőtt aranyat mostak.«

XI. *Aranyátszkő*. A Duna sodra által összehordott kavicsos, zátonyos képződmény Csicsó és Néma között, Ásványtő felett, Vénekkel szemben, a Bezdáni csárdánál. Itt szoktak a környékbeli aranymosók aranyászni. Jelenleg egy újabb szerkezetű aranykotró hajó (népies néven, aranykotró báger) működik ott egy aranybányász-mérnök felügyelete alatt. A hajón gépész és munkások látják el a szolgálatot. A munkások szapi és némai aranymosó nemzetségből származottak. A bányász-mérnök egy ujonnan megkonstruált szerkezettel aranyat keres a dunai fővenyben, hogy az aranymosást a modern technika segítségével újra fellendítse Csallóközben. (Czirfusz Imre némai, Décsy Ignác füssi jegyzők szíves közlése.)

XII. *Mosótanya*. A somorjai határban egy Duna parti részt neveznek így, amely nevét az aranymosástól vette. (Huber János nemesócsai tanító szíves közlése.)

XIII. *Aranymosó zátony*. Néma község alatt terült el, amelyet azonban a nagy Duna árja már rég elhordott, úgy 1860 körül. A némaiak itt szoktak aranyászni. (Czirfusz Imre némai jegyző szíves közlése).

XIV. *Közmondások*. Az előző közleményben felsorolt közmondások is az aranymosók emlékét őrzik.

Ami a csallóközi aranymosás irodalmát illeti, régente gyakrabban foglalkoztak írónk vele, de aztán mindig gyérül a csallóközi aranymosásról való megemlékezés úgy, hogy sokan ma már kezdik mesének tartani, hogy Csallóközben aranyat is mostak volna. Pedig a régi öregek még sokat olvastak róla, maholnap azonban azok is kihalnak, akik láttak még aranyat mosni Csallóközben. Régebben egy-egy elemi iskolás olvasókönyv megemlékezik a csallóközi aranymosásról. Egy-két folyóirat külön cikkben ismertette. A Pallasz Lexikon azonban már egy kukkot se ír róla, lévén pedig ez a könyv az összes ismeretek enciklopédiája.

Foglalkozik ugyan és részletesen leírja a magyarországi aranymosást, de speciel egy szóval se emlékezik meg a csallóközi aranymosásról, csak az erdélyi Aranyos folyómentiről ír. (II. 9)

Felsorolok itt pár fontosabb munkát, amelyek megemlékeznek tárgyunkról.

Említi röviden az aranymosást Holéczy Mihály »Az Aranykert« című cikkében (Tud. Gyűjt. 1837. XI. 6.)

Részletesen ír e tárgyról: Kenessey Albert 1867-ben a »Magyarország képekben« című honismertető folyóiratban.

Az ő nyomán ír a csallóközi aranyászokról Gonda Béla az »Osztrák Magyar Mon. Írásban és Képben« című vállalat IV. kötetében. (A magyar Duna.) Bár néhol téved a cikkíró, még-

Dr. Baranyay J.: A csallóközi aranymosás tört. 3

is közlöm itt ismertetését, mert szépen festi a csallóközi aranyász lelkivilágát. Az ismertetés így szól:

»Amig Gönyőig értünk, alkalmunk volt egyszersmind megismerkedni a felső Dunán egy sajátos foglalkozásmóddal, a csallóközi aranymosással. Mert van ám a Duna homokjában arany is; csak legyen hozzá elég türelmünk, hogy a rengeteg sok homokból kimossuk azt a végtelen csekély aranyport, a mi itt-ott közé van keveredve. Kétségtelenül kell hozzá bizonyos regényes ábránd, valami idilli fölfogás, hogy valaki rá szánja magát az aranymosásra, mely különben sem jutalmazó, kivált ha a munkát nem alapos szakismeret, hanem inkább a remény s némi részben a tapasztalás vezérli. A parti lakosok tudják, hogy minden árvíz hoz a fővény közt egy kis aranyport, amely a zátonyok oldalán rakódik le. Megindul hát az aranymosó az ő négylábu kis asztalkájával, mely zöld posztóval van bevonva; ásójával kikémleli a fővény minőségét, s ha szerencsét remél, vet néhány lapáttal a posztóra, s addig öntögeti rá a vizet, míg a fővény meg nem tisztul földrészeitől; e közben az aranypor lerakódik a posztóba, a könnyebb fővenyt pedig lemossa a víz az asztalkáról. Rendszerint egész napi aranymosás alig hoz néhány drága szemet; de ez nem riasztja vissza a reménykedő aranymosót a további fáradságos munkától.«

1858 ban már hanyatlásnak indul a pozsonymegyei aranymosás. Ugyanis ez évben a »Csallóközi utiképek« névtelen írója így szól e tárgyról:

»A gyümölcsös és vadászkeretek, amelyeknek valamikor annyira hírében volt a vidék, már elpusztultak, és az egykor oly jövedelmező aranymosás a Duna fövenyéből, mit a rege oly jellemzőn a tündérek nyomában találtat, ma bizonytalanul és szűken fizeti a ráfordított fáradságot«. (Vasárnapi Ujság 1858.)

1867-ben a komárommegyei Csallóközben ellenben még eléggé elterjedt lehetett az aranymosás, vagy legalább elég nagy volt a hire, a mi abból is kitűnik, hogy Szokoly Viktor, a 60 as évek ismert írója, érdemesnek tartja lapjában (Hazánk s a Külföld III. évf. Kiadja: Emich Gusztáv Pest 1867.) külön cikkben megemlékezni róla. Sőt a cikket illusztrálja is egy képpel, ami akkor nagy szó volt, hisz legtöbb klisé külföldön készült. Álljon különben itt maga az egész közlemény:

»*Aranymosók Komárommegyében.*« Azon meglepő képekhez, amelyek a Dunán utazó idegen figyelmét magukra vonják, tartoznak kétségkívül a komáromi aranymosók is; utazási könyvekben ugyan sokat olvashatni a guineai, aboméji és dahoméji szerecsenekről, meg péruai, californiai kalandorokról, sőt erdélyi oláhokról is, kik a folyók homokjából aranyat mosnak,

de magyarországi aranymosókról bizonyára még hazánkfiái se igen hallottak. A Dunából való aranymosás egészben véve nem nagy fontosságú, de egyes személyekre nézve mégis sokszor hasznos. A csicsói, nagy és kiskeszii, az érsek és nagyléli szegény nép nemcsak a komáromi sziget mellékén, hanem a Dunának nagy leapedése alkalmával kivált ősszel, mikor már más munkát nem kapnak, az egész Duna mentében a némai szigettől kezdve aranyat szokott mosni, s azelőtt egy-egy keresete ráment naponként egy ezüst huszasra, hanem az aranymosást mindamellett nehezebb foglalkozásnak tartják az aratás és kaszálásnál. Az aranymosás körüli eljárás igen egyszerű, t. i. összekaparják az aranyszemeket tartalmazó dunai homokot, s azt részenként szálkás deszkából készült nyitott vályúkban kiterítik. Ezután a homokra sajtárral vagy kanalas lapáttal vizet töltögetnek, melynek a homokot a vályuból ki kell hordania, s minthogy az aranyszemecskék a homoknál nehezebbek, ezek a homok eltávozta után is a vályu szálkás deszkafenekére tapadnak. Természetesen az így nyert aranyat is meg kell újra tisztítani.

Eddig az érdekes közlemény. Látjuk, hogy már akkor hanyatló félben lehetett az aranymosás Csallóközben.

Földes Gyula így ír a Felsőcsallóköz Árvédekezésének Története című művében:

»Az aranymosás valaha bizonyval jobb és

jutalmazóbb munka lehetett mint manap, de ez is elmúlt. Az aranytartalom a Duna vizében évről-évre csökken, és ezentul a szabályozott Duna legmélyebb medrébe fog lesülyedni. Az a néhány szigetközi község, melynek lakói napjainkig a legprimitívebb eszközökkel folytatták az aranymosást, kénytelen lesz kiadóbb munka után nézni.«

Ortvay Tivadar dr. így emlékezik meg a csallóközi aranymosásról (Pozsonyvármegye természet viszonyai, megjelent Pozsony vármegye mon.-ban.):

»A Duna főenyében is mutatkozik az arany, s nyilván alpesi arany. Hajdan Csallóközben virágzó aranymosások voltak, amelyek szívesen vásárolt tiszta aranyat eredményeztek.«

Timkó Imre m. kir. geológus már így parentálja el a komárommegyei csallóközi aranymosást, (Komárom vm. mon. 8.):

»Az aranymosás Komárommegyében már teljesen megszűnt, főleg mióta a felső Duna-szakasz szabályozásánál a folyam sodra erősebb lett.«

E pár idézetet azért soroltam fel, mert mindegyik más és más oldalról világítja meg tárgyunkat.

Komárom vármegye elemi iskolái számára írt tankönyvek (olvasókönyv, földrajz) már csak pár sort szentelnek e kiveszett ősfoglalkozásnak,

legnagyobbrészt csak annyit írnak róla, hogy Aranyos a régi aranymosásnak köszönheti nevét.

Végül még megemlítem, hogy e sorok írója ismertette e tárgyat röviden tárcában. (*Aranymosás Csallóközben*, megjelent a Komáromi Ujság és a Csallóközi Lapok 1904 dik évfolyamában.). Az előbb említett, »Jegyzetek a régi Csallóközről« című cikksorozatomban pedig bővebben is írtam e tárgyról.

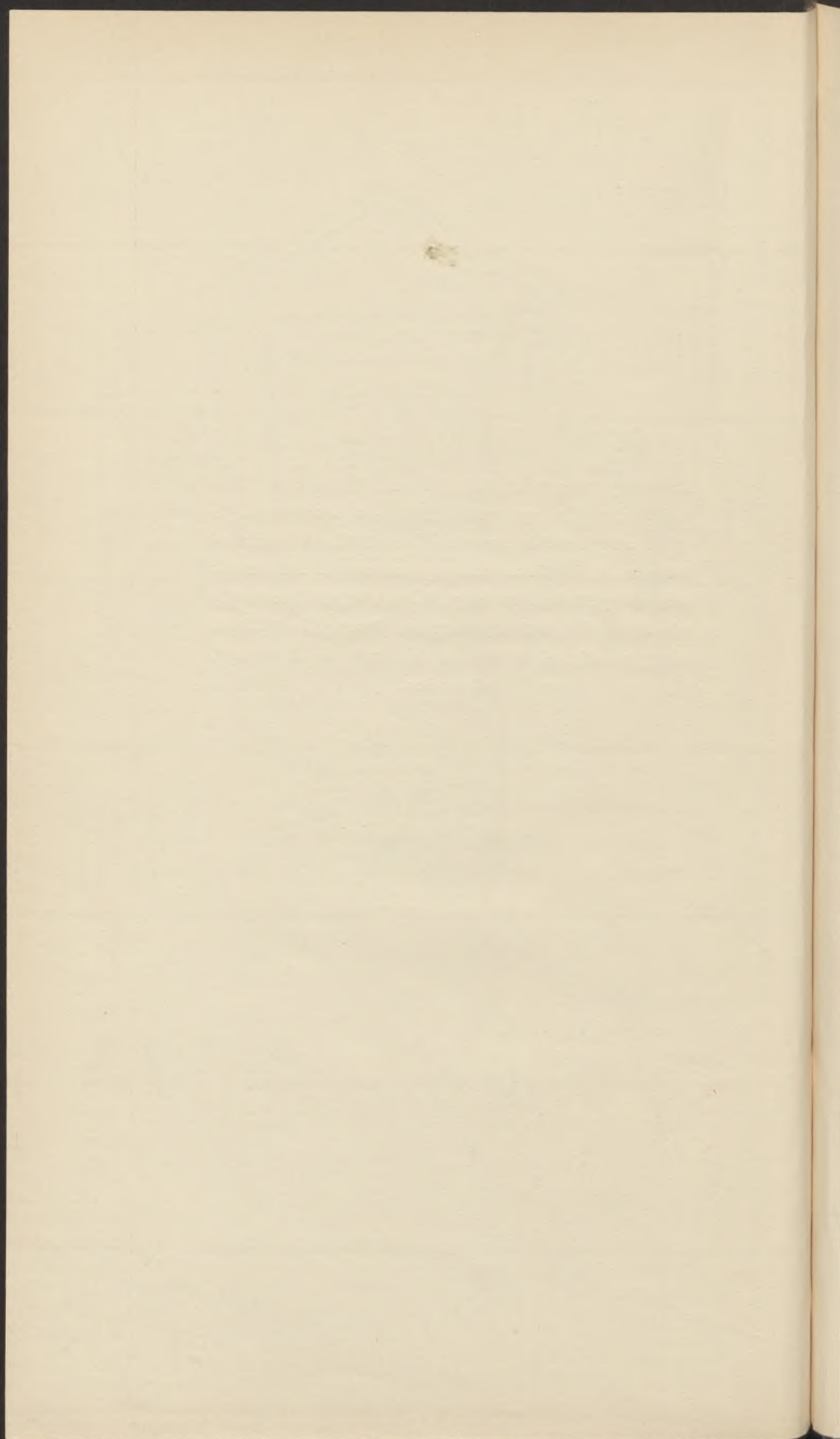

III.

Az aranymosás, mint ösfoglalkozás. Eltitkolások. Házi foglalkozás. Az aranymó eljárás. Az aranynézés. A győri aranybeváltó. Aranymosó eszközök. A komáromi múzeum. Apáról fiúra szállt az aranymosás. Hol mosnak még aranyat? Ásvány. Szap. A szapi legelő kincse. Egy hó alatt 100 forintnyi kereset. Barangolás a Duna zátonyai, szigetei között. A felsőaranyosi aranyászok.

Kolozsnéma.

Amint már előbb is mondtuk, az aranymosást régóta űzik hazánkban és ez egyike volt az ősfoglalkozásnak Csallóközben is. S amennyiben a bányászat, különösen az aranybányászat királyi haszonélvezet volt, mint fentebb láttuk, számos törvény, rendelet szabályozta bár, a rendeleteket nehezen lehetett végrehajtani, mivel az aranymosás inkább házifoglalkozás volt s könnyen el lehetett természetesen titkolni is.

Különösen áll ez Csallóközre, ahol századokkal előbb száz és száz apró sziget, folyó, ér tarkította Csallóközt, ebben a labirintban igazán nem volt nehéz kijátszani a rendelet és a törvény szigorát.

Áttérve magára az aranymosási aktusra, más aranymosó vidéken a legegyszerűbb aranymosó eszköz a szérke; tálalakú, bádognál, fából vagy tökhéjből. A munkás iszappal tölti meg, aztán vizet merít hozzá, a víz s a föld összekeverése után a vízben lebegni hagyja a szérkét, majd jól megpergeti: a centrifugális erő a felszínre került homokot kilöki a tálból, a leülepedett arany visszamarad.

Dr. Baranyay J.: A csallóközi aranymosás tört.

Kutatásaim közben nem tudtam nyomára akadni, hogy használták-e, vagy használják-e Csallóközben ezt a primitív szerszámot, a szerkét, amely Kaliforniában még mindig használatban van.

Tökéletesebb az aranymosópad, mely 45 fok szög alatt lejt. Sok helyen a vályú fenekét rézsut befűrészelték, vagy posztóval, durva vászonnal vonták be, s azokra tapadt az arany szem. Mielőtt a csallóközi ember felállította volna mosópadját, alkalmas helyet keresett; lapátjára vízzel kevert iszapot vett, azt vízbe addig mártogatta, tartogatta, míg a homokot a víz kisdorta. A visszamaradt arany mennyisége mutatta meg, hogy érdemes-e ott tanyát ütni. Ez az eljárás az arany nézés. (Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának Értesítője 1903 Szerk. Seemayer Vilibald.)

Az arany, amely akár a szerkében, akár a mosópadban visszamaradt, nem volt még tiszta arany, többé kevésbé homokot is tartalmazott, amelytől úgy tisztították meg, hogy higannyal dörzsölték össze. Ezáltal a higany és arany, úgynevezett aranyfoncsort (aranyamalgam) képezett, a homok pedig visszamaradt. Az aranyfoncsort kanálba véve tűz felett forralták, míg a higany teljesen el nem párolgott. Az így nyert aranyat rendszeren a győri aranybeváltó hivatalnál váltották be, illetve váltják be még most is, ha esetleg mosnak aranyat.

Csicsón s a komárommegyei Csallóközben az alább felsorolt eszközöket használta minden aranyász. Megjegyzem, hogy az elnevezések a nép ajkáról valók, így hívta és hívja ezeket a szerszámokat maga a nép.

Itt említem meg, hogy a Komáromi Múzeum Egyesület számára sikerült ez alább felsorolt eszközöket a mosópad kivételével megmentenem az enyészettől. Mosópadot már nem tudtam szerezni. Láthatók a komáromi múzeumban.

Lássuk az eszközöket, (az aranymosási eljárást alább közlöm, amint azt a csicsóiak elbeszélték):

a.) *Aranymosópad*. Négy lábú, lejtős vályúszerű alkotmány. Feneke rézsut be volt fűrészelve, hogy az arany szemeket felfogja.

b.) *Aranynézőlapát*. Fából. A lapát belseje égetve volt, hogy az arany szemeket jobban felfogja.

c.) *Aranykaparóvas*. Az aranyport kaparták ki a mosópad rovátkáiból ezzel a kampós szerszámmal.

d.) *Választó*. Kis teknőhöz hasonlít, melynek egyik, kisebb oldala hiányzik. A meglevő oldalán fogantyú van, a teknő közepén a hosszú oldalak fent léccel voltak összekötve. Így két kézre fogva vízbe mártogatták, hogy a mosópadból kikerült homokos aranyat a homoktól megtisztítsák. Belseje szintén égetve volt.

e.) *Köpőce*. Vizmerítő lapát. Hasonlít a serpenyő nevű konyhaedényhez, persze annál sokkal nagyobb.

f.) *Aranytüzelőkandl*. Vaskanál, melyben a higanyt az aranyporból tűzön kiégetik.

Az eljárás, amint azt a csicsóiak elbeszélések, a következő volt: Az aranyász az aranynéző lapáttal több helyen megvizsgálta a dunai fővényt (aranynézés), s a hol legtöbb arany szem tapadt a lapát megszemesedett részére, ott állította fel a mosópadot. Az aranyat rejtő, kavicsos homokból pár lapáttal tett a pad legmagasabb részére, s azt a köpőce segítségével vízzel öntöztette. A kavicsos homokot lemosta a víz, az arany szem a pad rovátkáiban fennakadt, amit a kaparóval a választóba kapartak. A választót többszörös vizbemártással megtisztították a homoktól, a visszamaradt aranyat csészébe gyűjtötték össze. Otthon aztán higannyal összekeverték, amire a még bentlevő homok — könnyebb lévén a higanynál, a felszínre került, amit víz locsolgatásával távolítottak el. Most már csak a higanytól kellett az aranyat megtisztítani, e célból erős vászonzacskóba téve nyomogatták, mire a higany a vásznon át kiszökött. Végre az aranytüzelőkandálban tűzön az utolsó csepp higanyt is kiégették az aranyporból. Az aranyat Győrben a harmincad hivatalban váltották be. Ha 60—70 krt. kerestek naponkint, rossz keresetnek tartották. Rendesen több aranyász össze

állt, s a kereset közös volt. Az aranyásznak ez volt a főfoglalkozása.

Kérdés, mosnak-e még ma is aranyat Csal-lóközben és hol? A komárommegyei Csalló-közben már sehol. Nem mondom ezzel azt, hogy esetleg egyesek szórványosan nem foglalkoznak napjainkban is aranymosással, de ma már Komárom megyében aranyászó családok nincsenek.

Itt említem meg, hogy Györmegyből a szögyei aranyászok át szoktak jönni még napjainkban is a füssi, csicsói, némai partokra, ha ott alkalmas zátonyt rakott le a víz sodra. Az élelmes aranyásznak ugyanis folyton szemmel kell tartania a partot, hogy nem képződött-e valahol a közelben aranymosásra alkalmas zátony, hol érdemes sátorfát ütnie? A parti birtokosnak valami csekély díjat fizettek a zátony haszná-lásáért, ha ott tanyát ütöttek.

Tekintve, hogy az aranyász mesterség a régebbi időben apáról fiúra szállt, az alkalmas zátony megismerésére elég nagy volt a gyakorlatuk és — mondhatnók, hogy a velük született érzékük is eléggé kifejlődött e tekintetben.

Szigetköz györmegyei részében, Ásvány köz-ségben az aranymosás még a régi, ősi módon dívik. E község iszapjának aranytartalmáról még Tompa is megemlékszik egy helyen, mondván:

»Mosta az aranyport bőven,«

Ásvány lakosai jórészt aranymosással fog-lalkoznak. Az ásványi aranyászó sokszor elara-

nyász Esztergomig s felfelé egész Linzig. (Bővebben Nagy Erzsébet ismertette írásban és képen a Néprajzi Értesítőben 1903.) Hogy e kereset nem a legutolsók közül való, bizonyítja az is, hogy az aranyászó egy nap alatt $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ gram aranyat tud kimosni. A kimosott aranypor gramját Győrben 2.20—2.40 koronáért váltja be az ásványi aranyászó. (Uj Idők 1904.)

Szap győrmegyei csilizközi községben mint őszí, aratás utáni foglalkozást még mindig tűzik az aranymosást. Erre nézve Szíjj Sámuel ottani ref. lelkész a következő becses adatokat volt szíves összegyűjteni. Az adatokat Hamar Gábor régi, aranyászó familiából származó szapi aranyász mondotta tollba, azért lehetőleg szóról szóra közöljük:

»Ezelőtt 20—30 évvel Szapon 26 aranyász volt, akik a Duna mentén egész Esztergomig eljártak aranyat mosni, sőt még a Garam folyóra is felmentek; ekkor még főfoglalkozása volt az egyeseknek, nem úgy, mint ma. A termelt aranyat Kőrmöczbányára küldték, vagy pedig a győri adóhivatalnál váltották be. Mostan, ha a Duna alacsonyan áll, keresnek naponta 1—2—3—4 koronát. Ma hatan foglalkoznak aranyászattal mellékfoglalkozásképpen, még pedig szegény zsellér emberek, akik azért apadtak le 26-ról 6-ra, mert a Duna mindig magasan áll, mióta agyonszabályozták és a sok kővel betömtek úgy, hogy kis áradásnál sem fér el a víz

medrében és leginkább csak november hóban lehet aranyászni, amikor már leapad a víz. De a főoka az, hogy *a Duna nem szegheti a partot* a kőtöltés miatt, (pedig van ott sok arany.) Hamar Gábor azt mondja, hogy: a szapi legelő alatt annyi arany van a homokban, hogy az egész határ és falu se ér annyit.«

»Szapon 26-an, Ásványon 102-en, Lipóton 54-en voltak, akik aranymosással foglalkoztak hajdan, de igazán csak a szapiak és az ásványiak értették és értik ezt a mesterséget.«

»Az aranymosáshoz szükséges elsőben az *aranyászdeszka*, mely úgy készül, hogy 1 öl hosszú 3 szál deszkát összeeresztenek, két oldalát csinálnak, az egészet három részre elrekesztik, egyik rész fenekét simára gyalulják, a másik kettőt nem, hanem a helyett finom posztóval fedik be. Az első rekeszre saraglyát tesznek, amely fentartja a kavicsos homokot. Egy *falapát* domború részét kissé megpörkölik, arra vesznek aranyos homokot, azon ismerik meg, hogy érdemes-e a mosásra? Ha igen, akkor *vaslapáttal* 5—6-szor tesznek a saraglyára, akkor vizet mernek rá a *meringülővel*, míg a kavics és homok megtisztul; a víz a fehér és sárga homokot a posztóról lemossa, a fekete homok a posztón marad, ebben van az arany. A hol nincs fekete homok, ott nincs arany. A posztóról az arany homokot egy sajtár vízbe rázzák, a vizet többször leszűrik róla, hogy megtisztuljon. A sajtár-

ból a *választóba* mossák bele és fekete homokkal betakarják. Az arany homokot aztán *himbálon* kitisztítják. Minden 6 korona értékű aranyhoz 1 dkg. kéneső kell. A kitisztított aranyport mély *tányérba* teszik a kénesővel és abban addig forgatják, karélják, míg a kéneső az aranyat össze nem szedi. Akkor aztán egy, arra a célra készült *vaskandálban* kiégetik.«

E levélben említett aranyászeszka, meringülő és a himbáló aranyász eszközök ezen a néven a komárommegyei Csallóközben nem fordultak elő. A meringülő megfelel a vizmerő köpőcének, az aranyászeszka a mosó padnak, a himbáló pedig hasonlíthat az aranyválasztóhoz.

Szijj Sámuel szapi lelkész egy másik levelében a következő adatokat volt szíves közölni:

»Hajdan a szapi határban egyik dűlőt »*aranyosi földek*«-nek neveztek azért, mert ott a szájhagyomány szerint falu volt s ott nagyban üzték az aranymosást. Az a falu volt hajdan Szap, de a víz elmosta és a lakosok a helyett a mai Szapot alapították. Az említett aranyosi földeken később is, ezelőtt 40 évvel még 10—15 sátora volt aranyászoknak. A *Kispatkó* nevű szigeten is mostak aranyat 40—50 évvel ezelőtt, mely akkor még kavicszátony volt, valamint a Szap község mellett levő »*Ercséd*« nevű ásványi dűlőnek a Duna Ásvány felőli partján levő részén is, melyet »Ásványi sziget«-nek híznak Szapon. Itt mintegy 20 év előtt Hamar

Gábor és leánya egy hó alatt 100 frt. értékűt aranyásztak. De mostanában már kevés aranyat tudnak mosni, mert elrekesztették a Dunát és nem moshatja a víz a partot. Ma már nehéz és hálátlan munka az aranymosás.*

»Az aranymosót itt is aranyásznak mondják. Ide vonatkozó szólásmódokat, közmondásokat nem sikerült fölfedeznem.*

»A szapi aranyászok nevei: Hamar Gábor, Hölgye József, Lukács Bálint, Bereczky József, Füssi János és Czanik János.*

Pázmány Dániel csongrádmegyei levéltáros és neje szíves közlése szerint a múlt század hatvanas éveiben még nagyban üzték a szapiak az aranyászást. Hires aranyászok voltak akkor az ásványiak és a medveiek is.

Felette érdekesek azok az adatok, amelyeket a felsőcsallóközi aranymosásra vonatkozólag Huber János nemesócsai tanító volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Levelének idevágó része így hangzik:

»A felsőcsallóközi aranymosásról szóló közleményeim legnagyobb részt saját tapasztalataimból valók, melyeket, mint természetkedvelő, a Duna ágai közt történt barangolásaim közben szereztem. És ez lehetséges is volt, mert hisz ezt a mesterséget még 4—5 évvel ezelőtt a somorjai határba eső Dunarészletben üzték is.*

»Az ezt űzők nem helybeliek, hanem leggyakrabban lipóti és ásványi emberek voltak.

Ezek bebarangolták a Duna mellékét Pozsonyig sőt még azon túl, Ausztriába is átmentek.»

»Keresték a nagyterjedésű iszap öntéseket, amelyeket a Duna áradásai közben itt-ott alkotott. Ezen iszapos öntések, lerakódások, zátonyképződések a Duna rendszeres szabályozása óta mindig kisebb és kisebb területre szorultak. E kavicsos öntések eltűnése volt az egyik fő oka annak, hogy az aranymosás Somorja körül már megszűnt. Ezek az eltűnt zátonyok voltak a szegény aranyászok aranybányái, ahol sovány kenyerüket megkeresték.»

»Rendesen 2—3 aranyász járt együtt, akik alaposan megvizsgálták a homok aranytartalmát, s ha érdemesnek találták a zátonyt a megtelepedésre, engedélyt kértek Somorja városától és azért csekély díjat fizettek.»

»Az aranymosók a kiszemelt helyen nád-kévékből kunyhót raktak össze maguknak, s abban töltötték 2—3 hét éjszakáit, amíg egy helyen tanyáztak. Élelmiszert magukkal hoztak.»

»Eszközeik igen egyszerűek voltak. Volt rostájuk ferdén felállítva; ezzel választották ki a homokból a nagyobb kavicsot. Egy sűrűbb rosta a kisebb kavics kiválasztására. Mosópadjuk felekén bolyhos posztó fogta fel az aranszemet. A termelt aranyat Pozsonyban értékesítették.»

»Ezek az aranyászok nemcsak aranyat termeltek, hanem finom porzót is és azt is áru-

síftották. Tőlük szerezte be Sidó István, Somorja akkori polgármestere, a városházán szükséges porzót.»

»Ottlétük maradandó nyomot nem hagyott hátra. Oka abban rejlik, hogy róluk csak kevesen tudtak. A halászok, vadászok és a magam fajta kóborlók, mint amilyen akkor még voltam, beszélgettünk velük néha. Mindössze csak az öreghalász mondotta az aranymosást silány kenyérkeresetnek és busongva hasonlította össze a halászatot vele, mint immár gyöngye kenyérkeresetet.»

»A halászok neveznek egy helyet »mosó tanyá«-nak, ahol ők is megállapodnak gyakran munkájuk közben.»

E levélben említett rosta használatáról a komárommegyei Csallóközben nem hallottam semmit, tehát ott aligha használhatták az aranyászok.

Különösen érdekes e levélben az, hogy az aranyászok egy helyben 2—3 hétig is megmaradtak. Magukkal vitték az élelmet, ami leginkább kenyérből állott. Azért mondotta a csallóközi közmondás: »Kenyerész, mint az aranyász.»

A Kolozsnéma és környéke aranymosására nézve Czirfusz Imre kolozsnémai jegyző a következő adatokat volt szives közölni:

»Kolozsnémán az aranymosást nagyban soha nem üzték. Az 1860—1870-es években élt még két család: Németh Péter és Tóth Péter,

kik ezzel foglalkoztak. — Községünkben arany mosó már nincsen. Aranymosó zátonyunk a falu alatt volt, melyet azonban a Duna árja már rég elhordott, úgy 1860 év körül. Ez a két család is leginkább a Garam folyóba járt aranyat mosni. — Őszi időben kis ladikra rakodtak s a tél beálltaig maradtak ott.»

»Komárom-füssön tovább folytatták az aranymosást. — Többek közül Ham Lőrinc, ki szintén a Garam folyóra ment 1865 körül aranyat mosni többet magával. — Haza jövet mintegy 150 fort. értékű terményét Komáromban eladta s árát nyomban el is mulatta.»

»Aranymosók laktak még Vének győrmegei községben is.»

Az itt felsorolt leveleket szóról szóra azért közöltem, mert igen sok kifejezésük a nép ajkáról valók, s meg akartam azok eredetiségét őrizni.

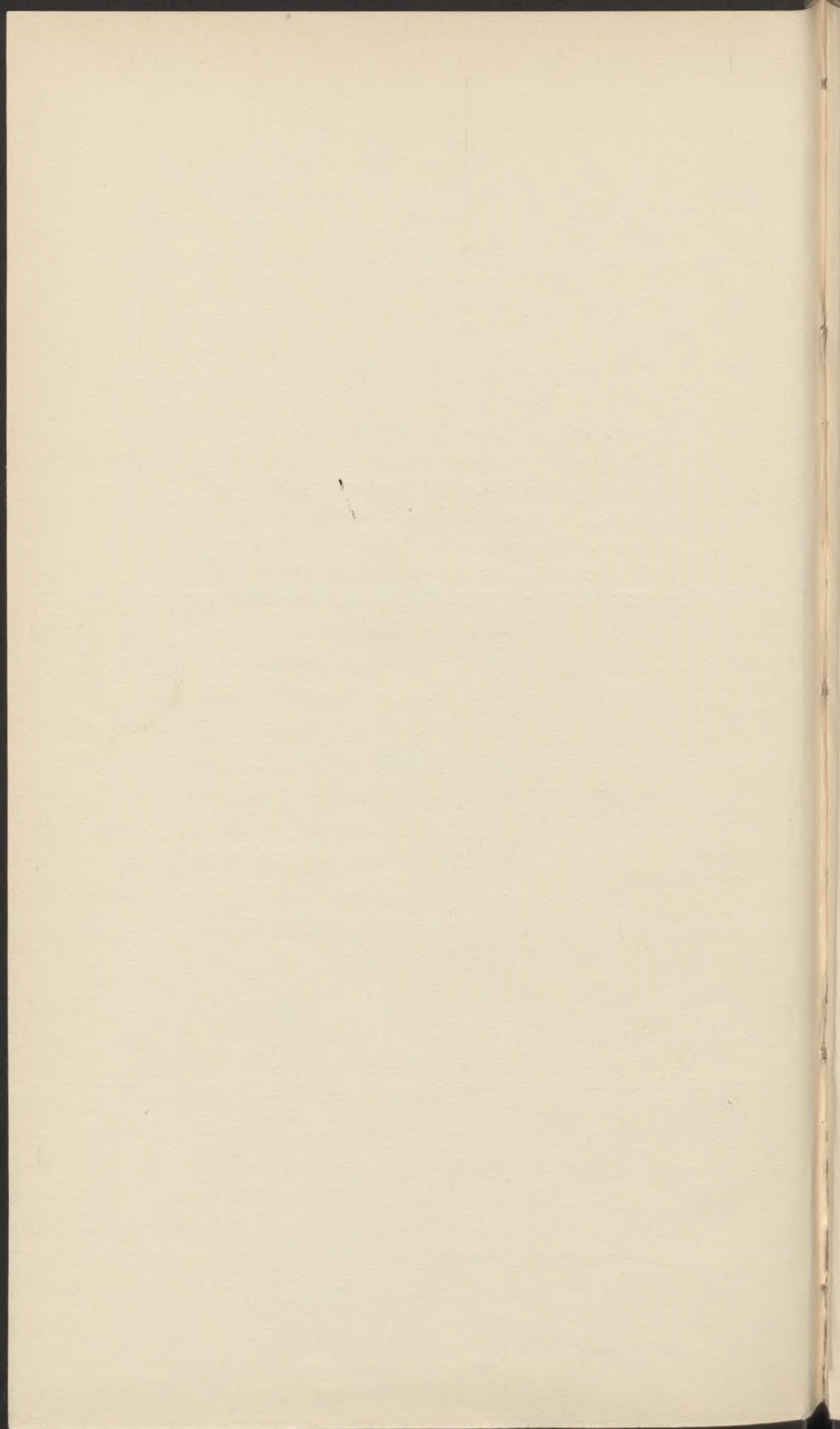

IV.

Aranymosók Komáromban. A komáromi Erzsébet-sziget.
A Fogthúy kert. A szigeti csőszök elbeszélése. Aranygyűjtő
szelence. Ásványi, szapi és leéli aranyászok Komáromban.
Éjjeli aranymosás. Aki aranyat vett az aranyásztól.
Egy öreg aranyműves elbeszélése. Ezüst. Higanymérgezés.

Mennyit kerestek?

Egyik kedvenc aranyászó helyük volt az aranymosóknak a komáromi Erzsébet sziget.

Konkoly Thege Balázs dr. komáromi ügyvéd szíves volt közölni, hogy 25—30 évvel ezelőtt látta az aranymosókat munkában a komáromi Erzsébet sziget felső orrán a zátonyon azon a helyen, ahol most a vízmű van. Az itt működött aranyászok mind aranyosi emberek voltak. Kerestek naponta 1.40—1.60 frtot, ami akkor nagy pénz volt. Ezeknek volt egy hosszukás, négyszögletes üvegcséjük, amely rovátkával hitelesítve volt, s a beváltáskor a rovátkákból állapították meg, hogy mennyit ér az arany és készpénzben fizették ki. E foglalkozást azért hagyták abba, mert a Duna szabályozása sebesebbé tette a Duna folyását s az aranyat tartalmazó homok nem üllepedhetett le a parton, hanem a folyó medrébe került. Sokszor lehetett látni, hogy a napfényben csak úgy ragyogott a parti fővény. Az aranyászok különösen a Fogthüý féle kert mellett szerettek tanyát ütni az Erzsébet szigeten. Asszonyokat, leányokat és gyermekeket is foglalkoztattak az aranymosásnál. Rendesen többen

összeálltak »bokokba«, csoportokba. A kereset közös volt. A vizet a zátonyon hevenyében ásott gödörből rendszeren ketten merték a mosópadra.

Lakatos Károly, komáromi községi elemi iskolai igazgató volt szives velem közölni, hogy 1890-ben látott egy elég fiatal aranyászt aranyat mosni az Erzsébet sziget orrán, aki kérdésére elmondotta, hogy átlag naponta egy gramm aranyat tudott összegyűjteni. A kimosott aranyport az öreg Király komáromi aranyművesnek szokta eladni, aki az arany grammját egy forintért vette meg. Az itt említett aranyász nem komáromi volt, s mondotta, hogy bizony néha semmit sem keres.

Ugyancsak Lakatos Károly igazgató szives figyelmeztetésére az Erzsébet sziget öregebb csőszeit is kikérdeztük tárgyunkra nézve. A csőszök előadását ifju Tárnok Gyula főgimnázista stenografálta le, aki különösen fáradhatatlan volt az adatok gyűjtésében.

Gulyás Ferenc, az egyik Erzsébet szigeti csősz a következőket mondotta:

»A 80-as években, mikor a városnál kocsis voltam, a sziget orráról hordtunk kavicsot. Ott volt akkor három aranyat mosó ember; az egyik, amelyikkel beszéltem, ásványi volt, a másik kettőt nem tudom. Akkor az aranymosás tiltva volt, de nekik külön engedélyük volt. Kaptak egy kis vas iskátulyát, amelyiknek a tetején olyan nyílás volt, mint a pörsölyökön a tem-

plomban. Beletették az aranyat, de ki nem vehették, mert lakat volt a földelén. Ezt a ládát minden negyedévben bevitték Pestre, oszt ottan beváltották. Azt mondták, hogy egy naponként keres 3 forintot is, de megesik, hogy semmit se. Ezek leginkább a leéli zátonyokon mostak, meg a sziget orrán, de azért másuvá is elmentek. Akkor a sziget orrán a zátonyok kavicsosak voltak; rézsutos padjukra annyi kavicsos homokot is kimertek egy nap alatt, amennyi egy kocsira elfér. A pad rovátkás volt, erre egyszerű fekete bársonyt tettek és erre jött a kavics; körülbelül két literes meregető edénnyel vizet mertek a padra és a kavics lement, az arany ott maradt a bársonyban, amit este egy fekete viaszos vászonra vertek ki, azután bezárták az iskátulyába.*

»Mikor matróz voltam egy dunai hajón egész Paksig láttam aranymosókat.«

Gulyás Ferenc erősen állította, hogy nem posztó volt a padjukon, hanem bársony. Talán finomabb bolyhos posztó lehetett, ámbár a bársony is igen alkalmas lehet az aranypor felfogására.

A Gulyás Ferenc elbeszélésében említett perselyszerű aranytartót talán inkább maguk az egy csoportban dolgozó aranyászok alkalmazták és pedig azért, hogy egyik a másikat meg ne rövidítse, mivel a kereset közös volt. Ez az aranytartó ládika hasonló lehetett a mai töl-

cséres tintatartóhoz, amelyet felboríthatunk, de a tinta nem ömlik ki belőle. Ilyen ellenőrző vas szelenczének másutt nem akadtam nyomára, de ez nem zárja ki, hogy csakugyan használták.

A másik szigeti csősz, Száki Ferenc a következőket mondotta:

»Még ezelőtt öt évvel is mostak itt a sziget orrán aranyat szapi emberek. Volt nekik egy sima rézsutos padjuk, amelyiken egy cm. mély és széles rovátkák voltak körösztbe bevésve. Némelyiknél posztó is volt a rovátkában, de azt mondták, hogy a nem posztós pad jobb, mert a fa jobban megfogja az aranyat. Beszégettünk, hogy milyen az élet náluk, meg nálunk? Azt mondták, hogy ha jól beüt, 60, 80 vagy 100 pengőt is keresnek egy hónap alatt. Mindig dolgoztak. Este kivették azt, amit nappal mostak, reggel meg azt, amit éjjel mostak. Választóvízzel szedték ki az aranyat a deszkáról, aztán kis golyókba gyúrták össze. Összegyurtak néha akkorát is, mint egy kukorica szem. Gusztus volt nézni.«

Itt megint egy adat arra, hogy az aranyászok nagyon is szorgalmas emberek voltak. Nem csak nappal, de éjjel is dolgoztak. Siettek felhasználni a holdvilágos és a nyári csillagos éjeiket. E munkához különben nem kellett valami nagy világosság, mert csak vizet kellett merni a vízmerő köpőcével, vagy — mint a szapiak mondták — meringülővel az aranyásdeszkára, amit akár sötétben is elvégezhettek. Az arany

mosás többi teendői, az aranszemek lesöprése a padról, stb. természetesen csak világossal végezhetők.

Az éjjeli munkára a meggazdagodás vágya, az olthatatlan kincs-szomj, vagy a munkaszere-tete ösztönözte-e őket, az a dolog végeredményén nem változtat.

Száki Ferenc említette választó viz alatt bizonyosan higanyt kell érteni.

A fentebb említett két szigeti csősz mon-dotta még, hogy az aranyászok, akik az Erzsébet sziget orrán dolgoztak, gyékényből csinált sátrak alatt laktak.

10—15 évvel ezelőtt Czike János tanyi lelkész még többször látott a komáromi Erzsébet sziget orrán aranyat mosni.

Alapi Gyula dr., Komáromvármegye levéltárnoka és Tóth Imre komáromi városi kamarás öt évvel ezelőtt láttak aranyászni utoljára a komáromi sziget orrán. Az aranyász nem komáromi volt.

Itt említem meg, hogy Szokoly Vikornak a »Hazánk s a Külföld« című folyóiratban meg-jelent s előbb már közölt cikke is felhossa, hogy az aranyászok szívesen keresték fel a komaromi szigetet.

Komáromban az öreg Grünhut József aranyműves szokta összevásárolni a kimosott aranyport az aranyásztól. Ő sok érdekes dolgot tud erről a kiveszett foglalkozásról, éppen

azért szóról-szóra közöljük szavait, amelyeket ifju Tárnok Gyula gyorsírt le.

»Abban a régi jó időben, — ugymond az öreg Grünhut — mikor az aranymosás virágzott, a Duna folyása mentén számos helyen felállították az aranymosók padjaikat. Kis deszkaalkotmány volt ez, és két lába magasabb, kettő alacsonyabb volt. Kétféle ilyen padot ismerek. A pad deszkáját vagy keresztben metszették be kis esaternákkal, vagy posztót szegeztek a deszkára. A szeget alól verték be.«

»Erre a padra tették a homokot, melyet a Dunából szedtek ki. Egy közönséges edénnyel folyton meregették a vizet és öntözgették a padon a homokot. Most már így a homok lefolyt, az arany pedig a kis esaternákban, vagy a posztóban föntmaradt. Természetesen a posztó több aranyat fogott fel, mint a deszkába vájt esaterna és az összegyűjtés is könnyebb volt; tehát a posztót jobban szerették, de mert a pénzt sokan sajnálták érte, kevesen használták.«

»Mikor már a homokot lemosták, a posztót megszáritották. A száraz posztóra nagy papirost tettek, a padot megfordították és az egészen száraz posztót levették a padról, kirázták a papirosra és ott volt a kimosott, poralakú arany. Ezt azután összeseperték, (legtöbbször nyullábat használtak e célra) közönséges kanálba tették higannyal együtt és kiégették. A kiégetés úgy történt, hogy lángra tartották az

elkészített kanalat, a higany, mely az aranyat magába szívta, elpárolgott, az arany pedig megmaradt. Ha egyszeri égetés után nem volt elég tiszta az arany, másodszor is kiégették. Kiégetés után kis golyókat csináltak az aranyból.»

»Volt rá eset, hogy a teljesen kiégetett aranyban ezüst is volt; ekkor az arany értéke csökkent.»

»Egy arany (5 forintos aranypénz) nehézségű aranyért kaptak 5 forintot. Egy aranyban $3\frac{1}{2}$ gramm arany van, az aranymosók tehát 2.86 K-ért adtak egy gr. aranyat, ma pedig 3.33 K-t fizetünk egy gramm vegyileg tiszta aranyért.»

»Bizony kérem az aranymosók keresete nagyon is bizonytalan volt. Előfordult, hogy egész napon át mostak és nem kerestek semmit. Általában, ha találtak aranyat: egy nap alatt 1—5 forintot kerestek, de a legritkább esetek közé tartozott már az 5 forintnyi napi kereset.»

»Komáromban nagyon kevés aranyat mostak.»

»Én már 20 éve, hogy nem vettem aranyat, azóta nem hoztak hozzám az aranyászok.»

»Abbahagyták az aranymosást, mert a szabályozás folytán a Duna medrébe sok köves és agyagos iszap került és a part alkalmatlan lett aranymosásra. Azután meg a kiégetés veszedelemmel is jár. A higany, kérem, mérges gőzt bocsát ki, melyből ha beszív az ember,

mind a 32 fogát elveszti, azonkívül még nagyobb szervi bajt is okozhat. Mi, ha tüzes arannyal dolgozunk, aranypénzt teszünk számba és a pénz a ráarakodott higanytól egészen fehér lesz.»

Az aranymosók aranyukat nálunk, aranyműveseknél, ötvösöknél értékesítették, de minket nem tudtak becsapni, mert megpróbáltuk, tiszta-e az arany. Volt itt Komáromban egy Brandstein Ludvig nevezetű ruhakereskedő a Baross utcában, aki nagyon sok aranyat összevásárolt. Apja aranyműves volt és valamit értett az ilyesmihez, de azért őt is sokszor becsapták.»

»Legfőbb ok, hogy abbanhagyták az aranymosást, az, hogy igen keveset találtak. Fáradtságos munka volt nagyon az aranymosás.»

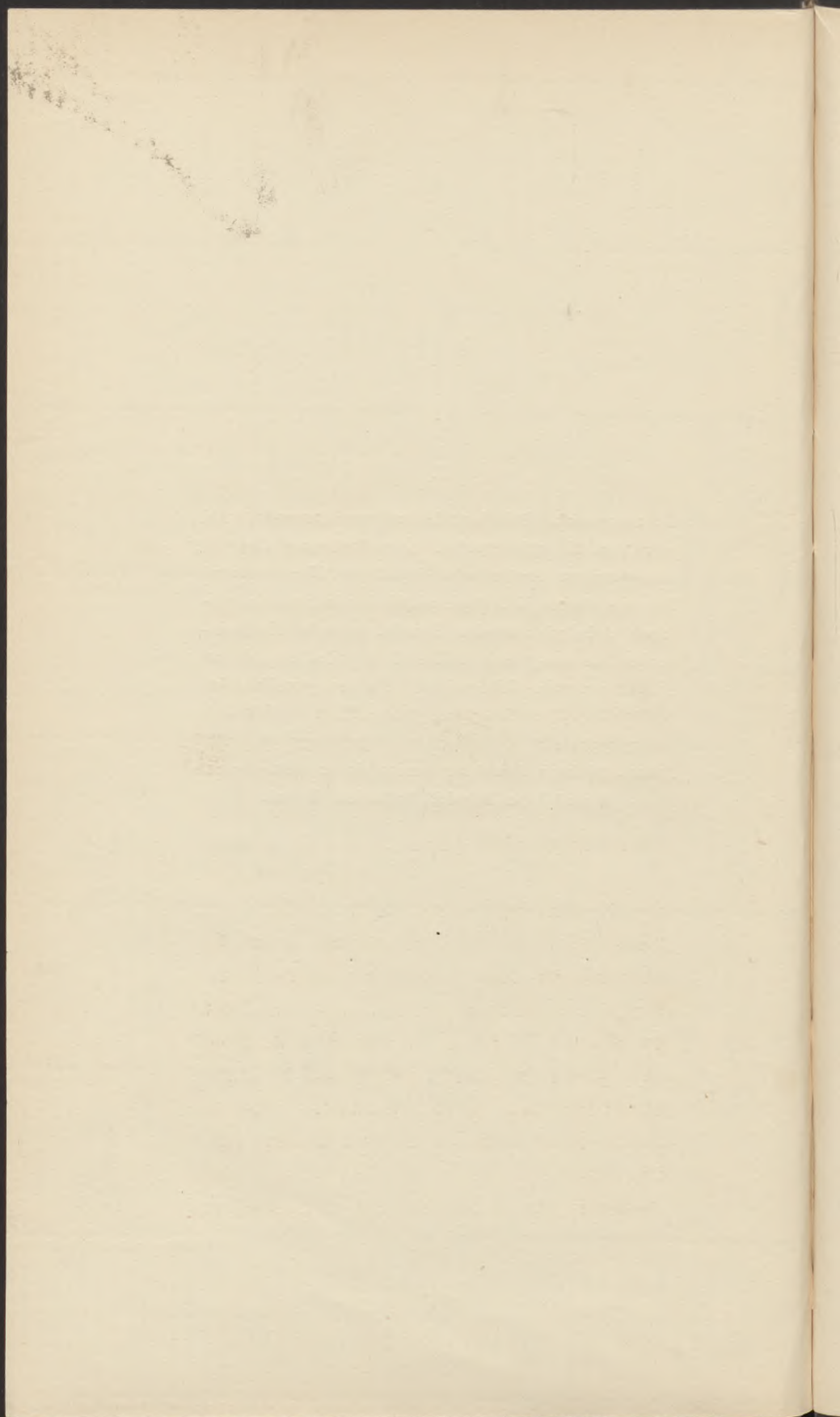
Brandstein Lajos már nagyon szűkszavú volt a fölvilágosításban. Csak annyit mondott, hogy ő is vett néha aranyat az aranymosóktól, s hogy néha egy-egy aranyászó csapat keresett 10 frtot is egy nap alatt. De ez ritkaság volt. A közmondás csak azt mondta róluk, hogy ahány aranyász, annyi rongyász.

V.

Az aranyosiak. Dologkerülés, vagy munkaszeretet? Aki már nem bir más munkát. A legalkalmasabb hely az aranymosásra. Aratás utáni foglalkozás. Nincs munka! Egy aranyászcsalád. A füssi, csicsói és némai utolsó mohikánok, A bolygó aranyász. Hazajött meghalni. Mathuzsálemkor. Az arany és a koldusbot A vajkai és a dobor-gazi aranymosók. Felsőcsallóköz. Az aranymosók Jókai regényeiben. A csallóközi aranybánya. Miért hagyják abba az aranymosást? A Duna sodra. Kezdetleges eszközök. Aranykotró hajó. József kir, herceg és az aranymosás.

A jövő képe. Angolok, hollandok. Végszó.

Érdekes, hogy Aranyos község határában, amely község nevét éppen az aranymosásnak köszönhette, jó ideje, hogy felhagytak ezzel a mesterséggel.

Czirók János csallóközarányosi ref. lelkész volt szives értesíteni az aranyosi aranymosásra vonatkozólag. A Duna 150 évvel ezelőtt elég messze folyt Aranyostól, csak az újabb időben jutott közelebb a faluhoz a folytonos partelmosással. Az aranyosi Duna úgy a jobb, mint balparton igen kedvező volt az aranymosásra. 30—40 évvel előbb nagyon sokan foglalkoztak ezzel, de újabban ugyyszólván teljesen felhagytak vele. Naponkint egyre-másra 50 kr.-t kerestek. Az aranyport Győrben értékesítették. Az aranymosáshoz igen kezdetleges, egyszerű eszközöket használtak és Czirók János ref. lelkész úgy találta, hogy inkább dologkerülésből üzték ezt a mesterséget, mint haszonhajtasból, éppen azért szűnt meg ez a foglalkozás, pedig az aranyosi Duna partja ma is olyan alkalmas erre, mint azelőtt.

Mivel gyakran felhangzik a vád, hogy az

aranymosók csak olyan dologkerülő emberek voltak, akik a dolog könnyebb végét keresték és könnyű munka révén akartak keresethez jutni és meggazdagodni; — kénytelen vagyok a dologkerülés vádjá ellen megvédelmezni az aranyászatot, mert elvégre napok hosszat vizet merni az aranymosó padra, nem olyan rózsás dologkerülés.

A jó öreg csallóközi, ha már kiesett kezéből a kapa, meg a kasza, elment aranyászni. Nehéz munka volt ez is, de itt közben-közben pihenhetett, amit aratás, meg kapálás közben bajos volna megtenni.

Ha a fiatalabbja aranyászni ment, azt is csak aratás után tette, amikor már nem lehetett más keresethez jutni.

Hogy akadt olyan aranyász, aki a nehezebb munka elől menekült a mosópadhoz, csak kivétel lehetett s a kivétel csak megerősíti az általános szabályt.

A »Hazánk s a Külföld« előbb közölt cikkében is olvashatjuk, hogy az aranymosást nehezebb foglalkozásnak tartották az aratásnál és a kaszálásnál. Már maga ez is elég, hogy a dologkerülés vádját elhárítsuk róluk, bár az említett cikk bizonyos tekintetben túloz, mert az előregedett emberek is tudtak aranyat mosni, pedig aratásra már bizonyosan képtelen voltak. Ugyanis van rá nem is egy adatom, hogy az aranymosást más, nehezebb munkára már tehe-

tetlen öregek is űzték, akik inkább még itt is megmutatták munkaszeretetüket.

Jellemző példa erre az alábbi eset: Takáts Sándor nyug. ekeli tanító 1874 ben Aranyoson látott egy öreg aranyászt aranyat mosni, aki azt mondotta, hogy már 5 éve űzi ezt a mesterséget, mert más munkára öregsége miatt már képtelen. Átlag 30 kr-t keresett naponta. Ez ugyan csekély összeg, de mintsem tétlenül nézze a napot, inkább e kevéssel is beéri. Ha 5—6 forintnyi aranyport gyűjtött össze egy kis zacskóba, Győrbe vitte beváltani.

Éppen az előző közleményben láttuk, hogy egyes aranyászok még éjjel is folytatták a munkát, ami inkább a kitartó munkaszeretet mellett bizonyít.

Annyiban lehetne gáncsolni az aranyászokat, hogy a jó reménység fejében dolgoztak. Ma sokat kerestek, aztán több napon át semmit. Szóval a keresetük nem volt egyenletes. Mint a közmondás is mondja: „Egyszer hopp, máskor kopp!” Munkájuk emiatt sokszor volt inaktív munka. Ha ugyanolyan kitartással, szorgalommal követ fejtettek volna, talán akkor is kerestek volna átlag annyit.

Visszatérve Aranyosra, Czírók János ot-tani lelkész még arról is értesít, hogy Aranyosra még más megyéből is szívesen jöttek aranyászni, mert Pozsonytól Komáromig ugyyszólván, csak Aranyosnál alkalmas a part az aranymosásra

és a csallóközi aranyászok nagyon is jól tudták a régebbi időben, hogy az Aranyos melletti partokon, zátonyokon, kavicsbordalékokon igen sok aranyport rakott le a Duna.

Pázmány Dániel csongrádmegyei levéltáros értesít, hogy 40–50 évvel ezelőtt volt Aranyoson egy család, amely kizárólag az aranymosásból élt. Ez a család nem az ácsi, hanem az aranyosi oldalon szokta felütni a sátorfáját, ott, ahol most az aranyosi szőlők vannak.

Lengyel Lajos komáromi lakos szintén ismert egy öreg aranyosi aranyászt, aki körülbelül 18 évvel ezelőtt az aranyosi dunai zátonyon Bök pusztá irányában állandóan mosott aranyat.

Komáromcsicsón mostak legtovább aranyat a komárommegyei Csallóközben. 6–10 évvel ezelőtt még került a faluból aranyász. De az utolsó aranyász is, mint az utolsó mohikán, előregedett, gyenge már a keze a kavicsos iszapot meregetni naphosszat.

Tíz évvel előbb még több öreg aranyász üzte ezt a mesterséget Komáromfűssön, Kolozsnémán és Csicsón. Az utolsó fűssi aranyász Ferencz Márton volt. Csicsón Ábrahám Sándor, Fehérváry István, Szabady József voltak az utolsó aranymosók, a kik különösen a Vénekkel szemben levő ugynevezett Aranyáskő nevű zátonyon szoktak aranyászni.

Az aranymosást, mint vándorló foglalkozást

különösen Szabady József üzte, aki, ha nem volt keresete, fogta az aranymosó szerszámaint és elaranyászott a hontmegyei Szob dunamenti községig is, ahol aztán meg is telepedett, de később a szülőföld iránti szeretete olthatatlan vágyként támadt fel lelkében és 16 évi távollét után visszajött Csicsóra. Itt halt meg 1910-ben százéves korában a sors keserű iróniájaként a szegényházban. Ő, aki mérhetetlen kincsről álmodozott a dunaparti füzesekben rozoga mosó padja mellett, Mathuzsálem korában a szegényházban koldusok között, mint koldus halt meg.

Általában, ha sokat is keresett az aranyász, hamar hajlott a könnyelmű életre s bizony csak rongyosan jártak nagyobbbrészt. (Décsy Ignác komáromfüssi jegyző szives közlése.)

Ami a pozsonymegyei Csallóköz aranyászását illeti, a fentebb elmondottakon kívül felemlíthetjük, hogy a mult század hetvenes éveiben Vajkán laktak Csallóköz legvállalkozóbb aranyászhai, akik felaranyásztak egész Felső-Ausztriát. (Kenessey Albert: A magyar Duna és melléke. Magyarország képekben Bpest. 1867. 80.)

A XIX század elején Doborgaz lakosai a pozsonymegyei Csallóközben szintén híres aranyászok voltak.

Szőny községhez tartozó Malomrév táján is volt egy aranymosó zátony, ahol a környékbeli nép szokott aranyat mosni. (Mohácsy János dr. komáromi ügyvéd szives közlése.)

Jókai Mór, Csallóköz nagy regényíró szü-
löttje, nem egy regényében szerepelteti a csalló-
közi aranyászokat. Mint komáromi, csallóközi
születésű, gyermekkorában gyakran látott ara-
nyászni. Ezek a képek megmaradtak lelkében s
alkalomadtán fel is használta ezeket. »A fekete
vér« című regényének egyik fejezete: »Az arany-
mosó kunyhója« világosan mutatja, hogy Jókai
nagyon is ismerte az aranymosó mesterséget.

A »Lenczi fráter« című regényében már
egyeniesen a csallóközi aranymosást emlegeti.
Mikor Lenczi fráter hazardjátékba kezd, s nincs
elég pénze a tétre, büszkén veti oda, hogy leköti
zálogul a magyarországi »Aranykertben« levő
aranymosó bányáját. Aztán hozzáteszi Jókai,
hogy Lenczinek »valósággal volt a csallóközi
birtokuknak a dunaparti füzesében egy zátony,
amelyen egy cigánycsalád aranyat mosott s
fizetett érte a földesurnak évenként haszonbértül
egy egész körmöci aranyat.« Még többször is
említi e regényében Jókai a »csallóközi arany-
bányát« és az aranymosó csallóközi cigányokat,
amiből az tűnik ki, hogy ő leginkább csak ci-
gányokat látott aranyászni Csallóközben. A ci-
gánynak ugyanis régi, kedves foglalkozása volt
az aranymosás. A part vagy a zátony tulajdo-
nosának kevés évi díjat fizettek érte.

*

Talán nem lesz érdektelen felemlítenem,
hogy egy öreg szavahírhő csallóközi be-

szélte, hogy 40—50 évvel ezelőtt még sokan mostak aranyat Csallóközben. Találkozott olyan aranymosó is, aki naponként 5—10 forintot is megkeresett. Persze ez a szerencsétől függött, hogy milyen helyen aranyásztak. Az aranymosásnak is megvolt a maga fortélyja, ismerni kellett az iszapot, hogy melyikben van több arany szem. A családban apáról fiúra szállott az aranymosás mestersége; ezek voltak az aranyászok.

A pozsonymegyei csallóközi aranymosásra nézve Reininger László Somorjáról volt szíves adatokat gyűjteni. Szerinte az aranymosás még az 1890-es évek közepéig divott Felső-Csallóközben. A napi átlagos kereset 3—10 koronára rugott. Megjegyzendő, hogy ezen kereset a nyolcvanas évekre áll. Már a kilencvenes években a Duna szabályozása miatt a kereset az aranymosás révén csak 1 K 20 fill. — 2 koronát tett ki. Ma pedig egyáltalán nem hozna többet, öreg emberek állítása szerint, 20—30 fillérenél.

Ha most azt kérdezzük, miért hagyták abba az aranymosást a komárommegyei és a pozsonymegyei Csallóközben, s a győrmegyeiben miért üzik mindig kevesebben és kevesebben? — azt a feleletet kapjuk rá, hogy a Duna szabályozása miatt a folyó sebessége nagyban emelkedett, a gyors folyás nem engedi leülepedni az aranyat tartalmazó iszapot.

Ha le is rakódik az iszap a mi vidékünkön, akkor sem a parton, hanem a folyammeder

közepén, mert — amint a szapi aranyász is mondja, a töltések és a kőgátak miatt a víz nem »szegheti« (moshatja, érintheti) a partot.

Évtizedekkel előbb a sekélyes parti vizeken csendes volt a folyás, az arany lassan leülepedhetett.

Ez a legfőbb oka az aranymosás megszűnésének.

Egy másik oka abban a körülményben rejlik, hogy ma már nem igen áll elő Csallóközben az az eset, hogy nincs munka. Ha helyben nem kap a csallóközi munkát, elmegy más hova munka után nézni és kap. A mult században pedig aratás után bizony sokszor előállt az a szomorú helyzet. Ha nem volt kereset, akkor kénytelen volt kevesebb haszonnal járó munka után nézni, amilyen volt az aranymosás is.

Az aranymosás megszűnésének egy másik oka az eszközök kezdetleges volta. Amint Szokoló Viktor előbb idézett cikke is mondja, nehezebb munkának tartották az aratásnál és kaszálásnál, ennek a nehézségnek oka pedig a kezdetleges aranymosó eszközökben rejlik, a melyekkel a munka nehéz, lassu és kevés eredménnyel jár. A csallóközi aranymosó padon naponként egy ember 500—600 klg. homokot tud kimosni, míg ellenben Kaliforniában van olyan tökéletes aranymosópad, amellyel naponként egy ember 18—20 ezer klg. iszapot könnyen ki tud tisztítani. (Bővebben Pallas Lexikon II. k.

40. l.) Ilyen készülék pedig nem komplikált s nem kerül sokba. Ki tudja, ha ilyen tökéletes eszközzel mosnának Csallóközben aranyat, nem lenne-e újra Aranykert! Talán újra beköszöntené a jólét!

Ilyen tökéletesebb aranykotró hajóval próbál most aranyat mosni egy bányázmérnök a némai határban, a Macskaszigeten levő Aranyáskőnél, amint már erről fentebb írtunk is

Talán van valami összefüggés e Macskasziget neve és az Aranykert regéjében említett Macskarév között!

Volt alkalmam ez aranykotró hajót a komáromi kikötőben, ahol javítás miatt vesztegelt, megtekinteni. Az aranymosó hajón gőzgéphajtotta kotrók hozzák fel az aranyat tartalmazó iszapos kavicsot. A gép aztán kiszórja a kavicsos részt. Az iszapot hat mosópadra helyezik, s a gép folyton meri reá a vizet. A mosópad meredek részére nem poszlót, hanem gyökérből font aranypor felfogókat raknak, amelyek hasonlítanak a lábtörlőkhöz. A gép Pajker Henrik temesmegyei földbirtokosé. A bányázmérnök pedig Holicska Imre, aki tulajdonképpen még csak próbákat tesz a kotróval, hogy azt folytonos javításokkal tökéletessé tegye.

Beszéltem Holicska Imre mérnökkel, aki szívesen közölte, hogy Ófensége József kir. herceg is melegen érdeklődik a magyarországi aranyászás iránt. Pajker Henrik hívta fel erre fi-

gyelmét és attól kezdve erkölcsileg és anyagi-
lag a legmesszebbmenő támogatásban részesíti
a próbakutatásokat. Több folyónak, így többek
között a Duna aranyászási jogát is megszerezte
és többször kívánt jelentést a próbák eredmé-
nyéről, amelyek olyan sikerültek voltak, hogy
biztosan remélhetjük, hogy a csallóközi arany-
mosás, amely ma már valósággal a múltté, újra
fellendül s Csallóközt övező vizeken hatalmas
aranykotró gépek gyűjtik össze majd az eddig
veszendőben ment, kincset érő arany szemeket.
A csallóközi vizek mentén már a tavasszal meg-
történtek a próbák fényes eredménnyel.

A csallóközi aranymosás tehát újra fel-
lendül majd, a csallóközi nép visszatérhet elha-
gyott, elfeledett foglalkozásához, az aranymosás-
hoz, mely most már nem csak száraz kenyér-
hez, hanem bő keresethez juttatja a népet s a
parti tulajdonosok előtt is megnyílik egy új
jövedelmi forrás: az aranymosó bánya. És ez
mind József kir. herceg Őfensége ritka áldo-
zatkésztségének köszönhető.

Ifju Sporzon Pál magyaróvári gazd. akad.
tanár is foglalkozik az aranymosással és hatal-
mas mosó gépe legközelebb megindul, de egyen-
lőre a Muraközben.

E gépekkel jóval megelőztük a külföldet úgy,
hogy a magyarországi, illetve csallóközi arany-
mosás fellendülése biztosra vehető.

Hogy a folyóvizeinkben elveszendő arany-

menyiség iránt még a külföld is érdeklődik, azt eléggé bizonyítják azok a hirlapi közlemények, amelyek időnként megjelennek s hírül adják, hogy hol az angolok, hol a hollandok indítanak tárgyalásokat valamelyik folyó aranyászási jogának megszerzésére. Legtöbbször azonban a magyar nemtörődömségen hajótörést szenved az egész vállalkozás.

Holicska mérnök említette azt az érdekes tényt, hogy a csallóközi aranyászok (bajcsiak, szapiak, ásványiak stb.) a kimosott aranyat sár-aranynak nevezik mindenhol, mert a sárból, iszapból mossák ki. E szó használatban van az irodalmi nyelvben is. Pl. Arany Szent László című verseiben is előfordul. (Korona volt a fejében, sár-aranyból, kővel ékes.) Tehát a sár-arany kifejezés nem a sárga arany megrövitése, amint sokan hiszik.

Említette még Holicska mérnök, hogy a más vidéken használt legegyszerűbb aranymosó eszköznek, a szérkének Csallóközben körülbelül a himbáló felel meg.

*

Ennyi, amit a csallóközi aranyászokról tudok és talán nem végeztem meddő munkát, mikor ismertettem ezt a kivesző félben levő régi foglalkozást, melynek maholnap már utolsó nyomai is elenyésznek.

Munkám kissé laza szerkezete onnét ered, hogy közlés közben is érkeztek hozzám adatok,

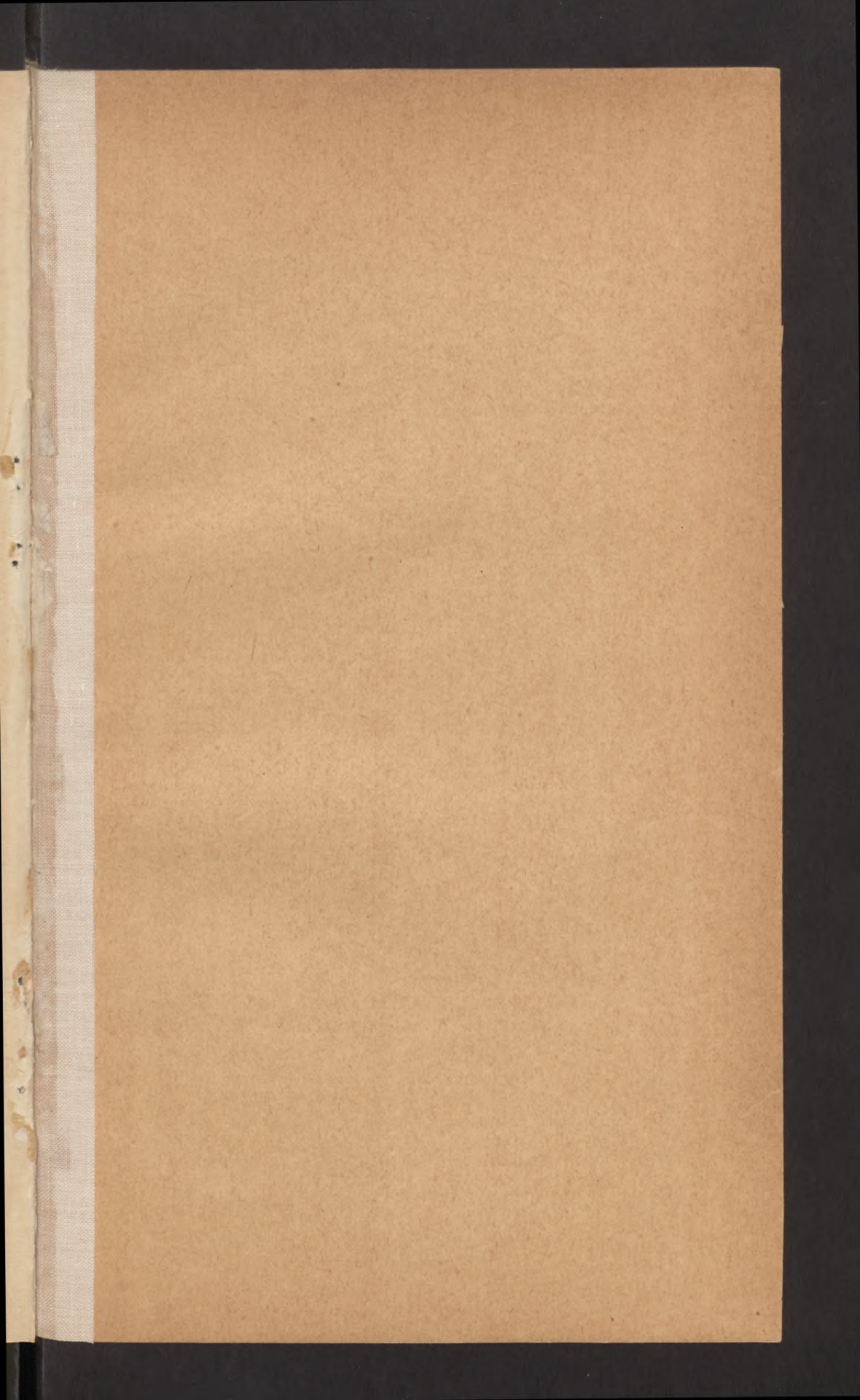
amelyeket kihagyni igazán kár lett volna s inkább feláldoztam munkám egységes szerkezetét, semhogy egy adat is veszendőbe menjen.

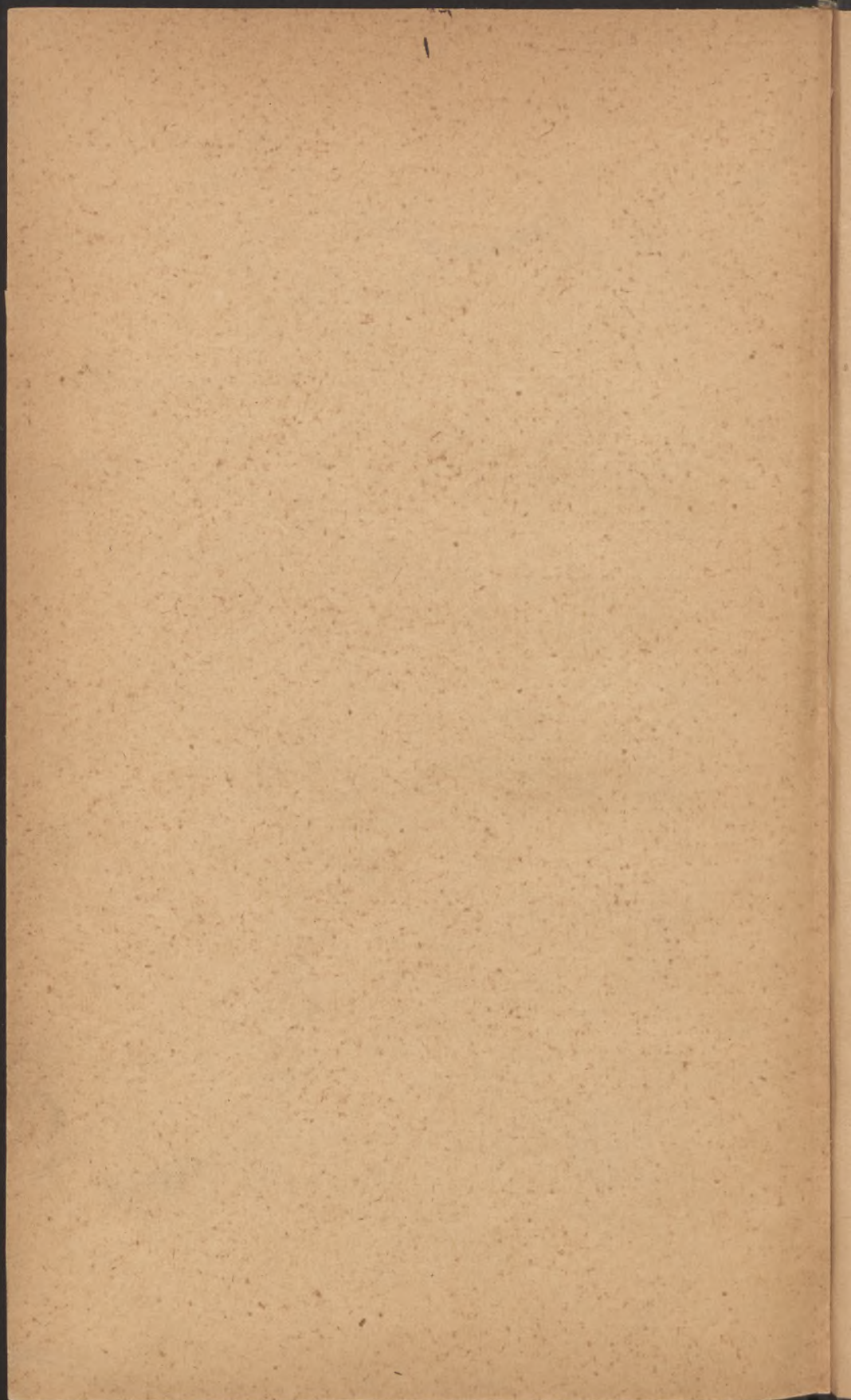
A régi, elmúlt időknek sok-sok kiveszett alakja sorsára jut hamarosan a csallóközi aranyász is. Kipusztul, aztán elfeledik. Még egy darabig mesél róla a nép, aztán a mese, a rege is feledésbe megy.

Azért siettem megmenteni mindazt róluk, ami még megmenthető volt, az emlékezésnek.

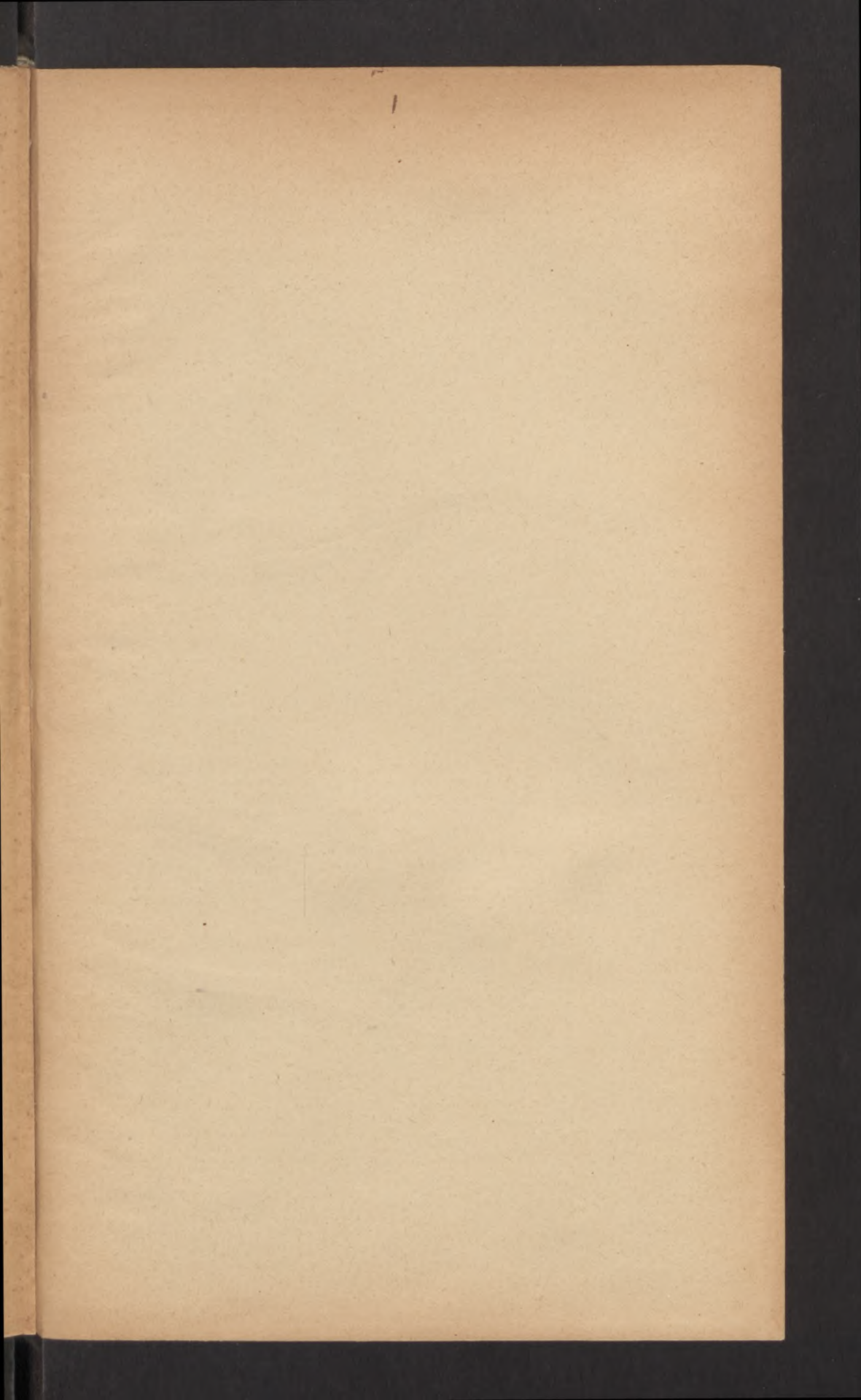

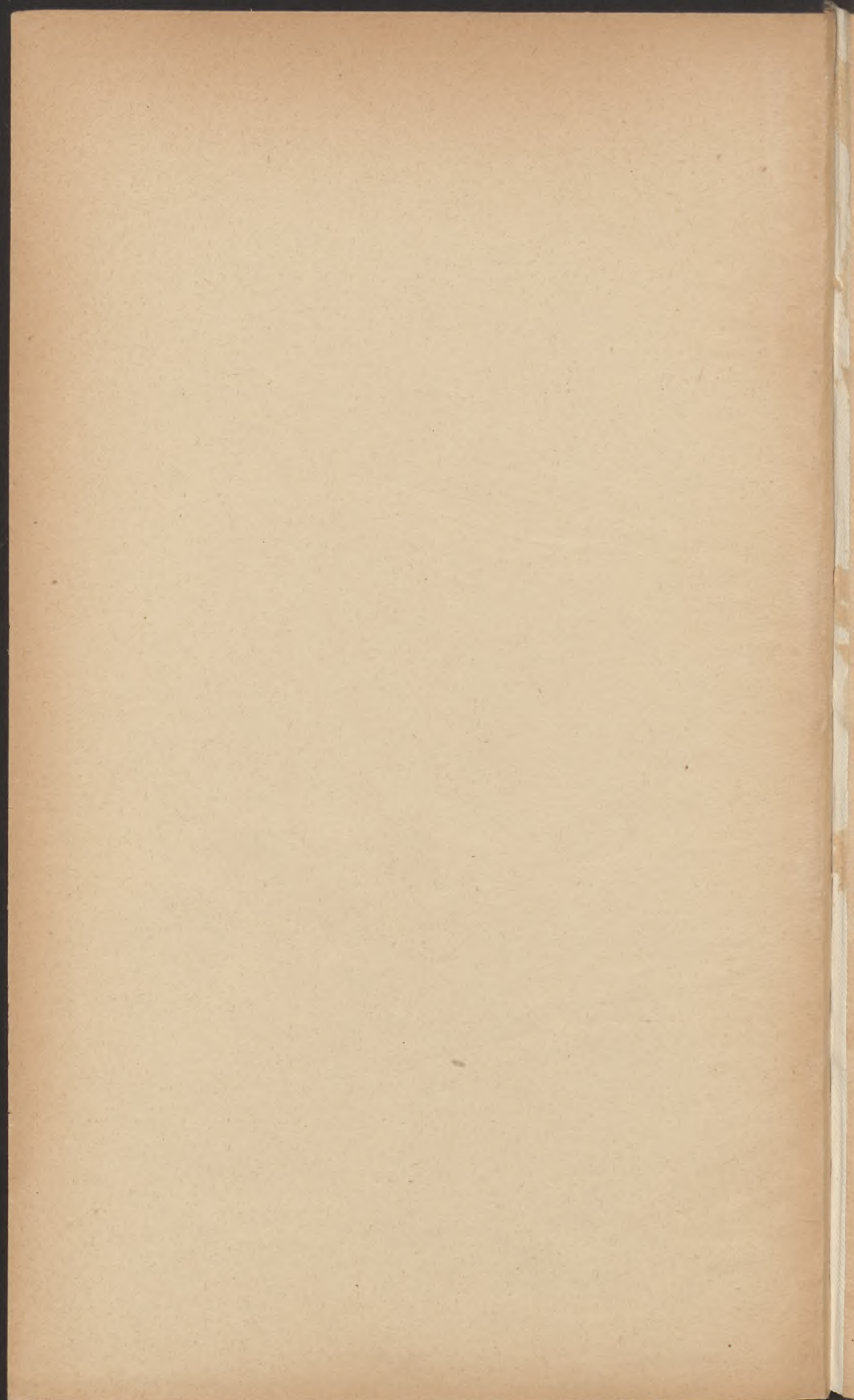

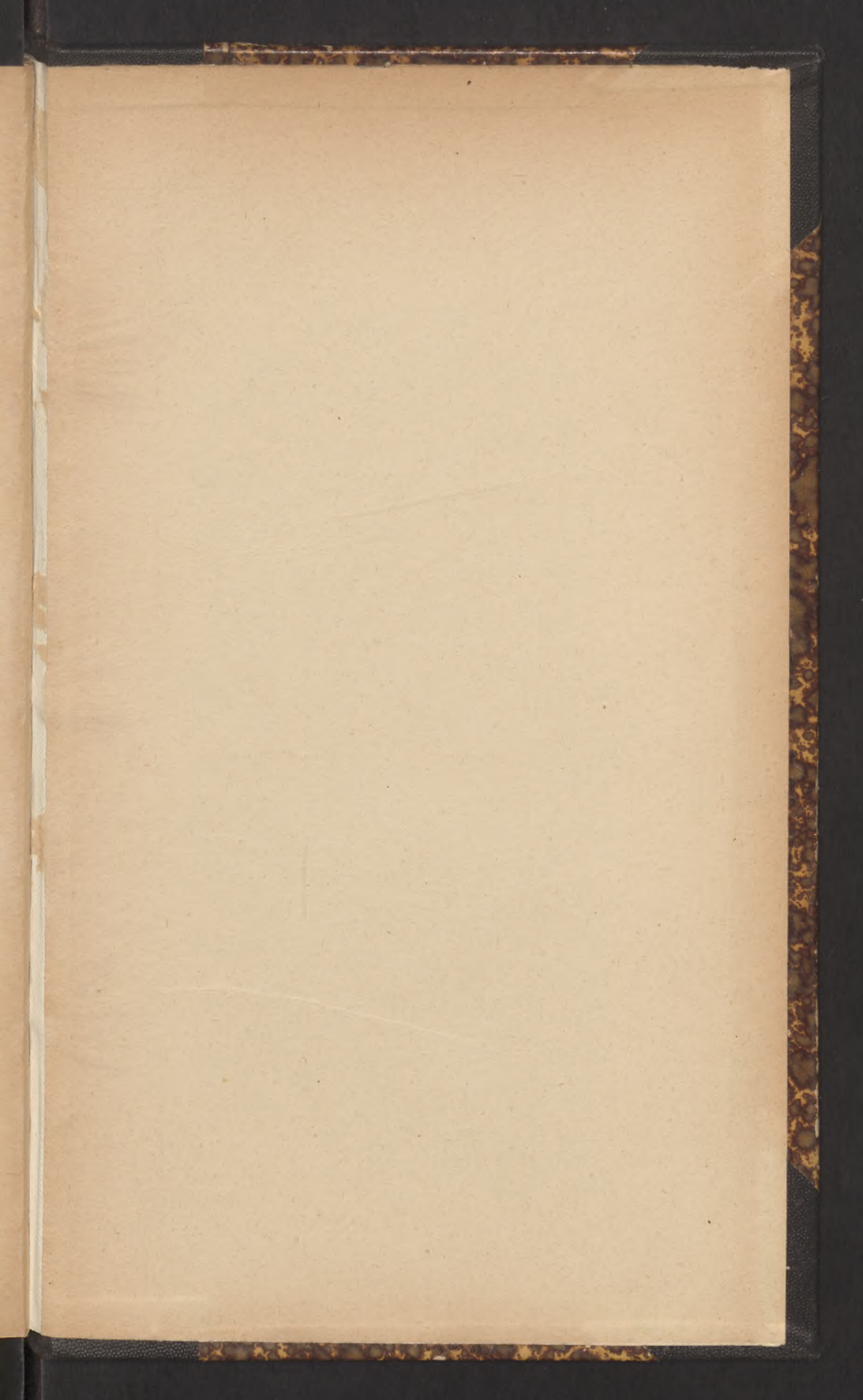

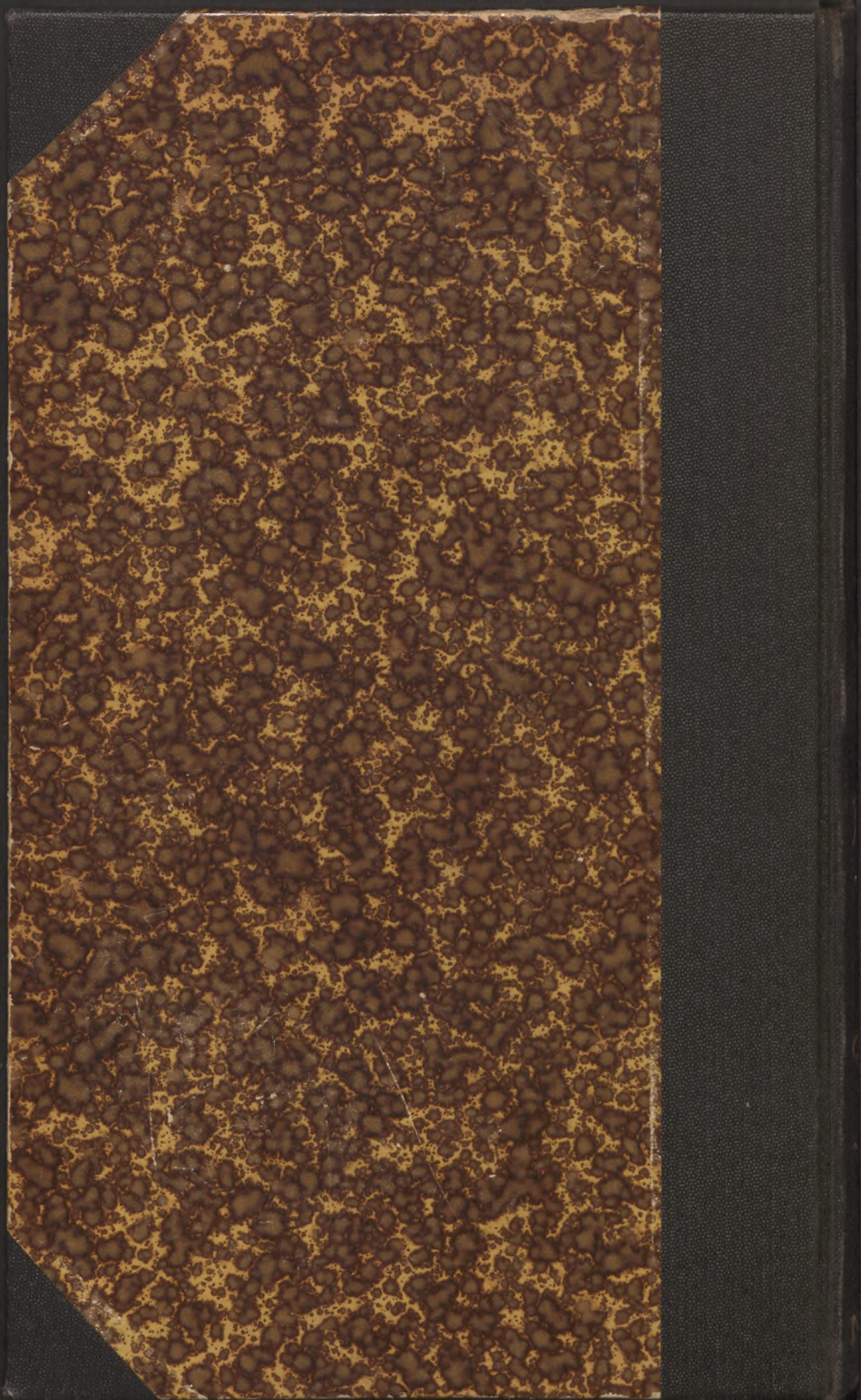

Baranyai. H. Csallóközi aranymozás